

Školska praksa u obrazovanju budućih nastavnika

– Vodič kroz školsku praksu –

Autori (abecednim redom):

Olja Jovanović

Lidija Radulović

Vera Rajović

Nataša Simić

Milan Stančić

Urednik:

Lidija Radulović

Beograd, 2014.

**Školska praksa u obrazovanju budućih nastavnika
– Vodič kroz školsku praksu –**

Izdavač:

*Centar za obrazovanje nastavnika, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Čika Ljubina 18-20, Beograd*

Za izdavača:

Vera Rajović, upravnica Centra za obrazovanje nastavnika

Recenzenti:

dr Dragica Trivić

dr Marko Šuica

Jelena Stanojević

Tehnički urednici:

Olja Jovanović, Nataša Simić i Milan Stančić

Dizajn korica:

Milan Stančić

Štampa:

Magnus

Tiraž:

X

ISBN:

X

Projekat je finansiran uz podršku Evropske unije.

Ova publikacija odražava samo stanovišta autora i Evropska komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakav vid upotrebe informacija koje publikacija sadrži.

Tempus

Sadržaj

Predgovor	1
Školska praksa u obrazovanju budućih nastavnika: ZAŠTO, ŠTA I KAKO	4
Zašto školska praksa?	5
Šta predstavlja školska praksa?	7
Kako ka efektivnoj školskoj praksi?	8
Teorijsko-koncepcijska polazišta	9
Ciljevi školske prakse	14
Sadržaji rada na školskoj praksi	15
Zadaci studenata na školskoj praksi	16
Upoznavanje sa školskom dokumentacijom i procedurama	21
Analiza poslova i uloga nastavnika u školi	24
Studija slučaja saradnje u školi	27
Opis inkluzivnosti škole	30
Intervju sa nastavnikom: individualne razlike među učenicima	35
Intervju sa nastavnikom: izazovi u nastavi	40
Posmatranje i analiza prakse praćenja i ocenjivanja	43
Posmatranje i analiza časa – polustrukturirana forma	45
Posmatranje i analiza časa – strukturirana forma	51
Studija slučaja jednog učenika	57
Zapisivanje anegdotskih beleški	60
Pisanje eseja	61
Pisanje eseja „Moja filozofija nastave“	62
Planiranje i realizacija evaluativne aktivnosti	66
Pisanje pripreme za čas	69
Realizacija časa	77
Kako pratiti i izveštavati	80
Kako evaluirati i razvijati program školske prakse?	89
Korišćena literatura	98

Predgovor

Kako je nastao ovaj Vodič?

Iako je značaj povezanosti teorijskog i praktičnog obrazovanja nastavnika načelno opšteprihvaćena ideja, a razdvajanje teorije i prakse odbačeno u naučnoj i stručnoj literaturi, programi inicijalnog obrazovanja nastavnika tipično se sastoje iz aktivnosti u dva sasvim različita konteksta – na univerzitetu i u školi, bez dovoljno veza između njih, odnosno bez suštinskih veza između znanja koja se u ovim kontekstima stiču. Na fakultetu studenti su u prilici da u dekontekstualizovanoj situaciji, kroz akademski diskurs uče teorijska saznanja i principe, dok se tokom prakse u školi fokusiraju na svakodnevne zahteve posla nastavnika, te svoje znanje vezuju za određene situacije i konkretna, specifična rešenja. Tako stečeno znanje je najčešće tacitno, lično i često ga je teško generalizovati¹². Zato nije neobično da ove dve vrste znanja ostaju paralelne i nepovezane, a studenti budući nastavnici zbunjeni.

Iako su oba konteksta neophodna za obrazovanje nastavnika, nije dovoljno da student ima priliku da se obrazuje u oba. Značajan je i kvalitet svakog od njih i njihove međusobne veze. To, između ostalog, znači i da studentska praksa mora biti organizovana i vođena tako da vreme koje studenti provode u školi zaista bude vreme učenja, a ne da budu prepušteni sebi i onome što, manje ili više slučajno, uoče.

Osmišljavajući program školske prakse u master programu za obrazovanje nastavnika koji se organizuje na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu bili smo u prilici da razmišljamo i diskutujemo o svrsi školske prakse u inicijalnom obrazovanju nastavnika, teorijskim polazištima na kojima bi trebalo graditi program školske prakse, pitanjima na koje bi trebalo fokusirati pažnju studenata na praksi, aktivnostima kojima će se baviti studenti u školi, kako bi praksa u što većoj meri doprinela ostvarivanju ključnog cilja ovog programa: razvijanju kompetentnog

¹ Connelly, F. M., Clandinin, D. J., & He, M. F. (1997). Teachers' personal and practical knowledge on the professional knowledge landscape. *Teaching and teacher education*, 13(7), 665–674.

² Little, 2003, prema Sutherland, L., Howard, S., Markauskaite, L. (2010). Professional identity creation: examining the development of beginning preservice teachers' understanding of their work as teachers. *Teaching and Teacher Education*, 26(3), 455–465.

nastavnika. Mislili smo i o tome kako obezbediti da zadaci budu adekvatni inicijalnom obrazovanju nastavnika kao prvom stepeniku u profesionalnom razvoju. Rukovodili smo se vodećim teorijama obrazovanja nastavnika i primerima dobre prakse, ali smo imali u vidu i kontekst u kome se ovaj program odvija.

Za potrebe ovog master programa školsku praksu smo razvili kroz dva nastavna predmeta: *Školska praksa 1*, koju bismo mogli nazvati orijentacionom ili pedagoško-psihološkom i čija je svrha razumevanje profesije nastavnika, načina funkcionisanja škole i delovanja nastavnika u školskom kontekstu i *Školska praksa 2*, koju bismo mogli nazvati metodičkom i koja je orijentisana na pripremu budućih nastavnika za uloge nastavnika određenog predmeta. Za ove programe školske prakse smo osmislili određene zadatke za studente, kao i način praćenja rada u kome ključnu ulogu ima studentski portfolio. U okviru rada na različitim predmetima u programu obrazovanja nastavnika razvili smo i druge zadatke čijom realizacijom u toku prakse bi student razvijao željene kompetencije nastavnika. Tako je nastao niz materijala koje smo koristili u nastavi i za koje nam se činilo da bi mogli biti korisni i našim budućim studentima, ali i drugim nastavnicima i studentima u programima inicijalnog obrazovanja nastavnika. Pri uređivanju ovog Vodiča su, pored samih instrukcija za zadatke, dodati delovi čija je funkcija da pozicioniraju zadatke za rad studenata u okviru školske prakse u odnosu na teorijska polazišta u vezi sa obrazovanjem nastavnika i da razrađene nastavne materijale učine razumljivim širem krugu korisnika.

Kome je priručnik namenjen?

- Studentima master programa Obrazovanje nastavnika predmetne nastave, kao materijal za rad na predmetima *Školska praksa 1* i *Školska praksa 2*;
- Studentima drugih programa namenjenih obrazovanju nastavnika, za samostalno korišćenje ili uz uputstva i dogovor sa nastavnicima koji su angažovani na programu školske prakse;
- Visokoškolskim nastavnicima u programima inicijalnog obrazovanja nastavnika, kao informacija i izvor potencijalnih ideja, materijal za preispitivanje, dorađivanje, menjanje, i sl.;
- Mentorima i drugim nastavnicima i zaposlenima u školi koji se sreću sa studentima na praksi, kao informacija o tome šta studenti rade i zašto, ili ideja za dogovor o radu sa studentima na praksi.

Šta možete pronaći u priručniku?

Priručnik se sastoji iz četiri celine. U prvom poglavlju se, kroz odgovaranje na pitanja o tome šta je školska praksa, šta je njena svrha u programu obrazovanja nastavnika i na koje načine se ona može organizovati tako da u što većoj meri ostvari planirane ciljeve, nastoji objasniti celovita, konceptualno zasnovana slika školske prakse. Očekujemo da ona može pomoći korisnicima ovog priručnika da razumeju školsku praksu i donose odluke o njoj u konkretnom kontekstu. Objašnjenje konkretnih zadataka koje studenti mogu da realizuju na praksi, zajedno sa razrađenim instrukcijama i radnim materijalima za studente, nalaze se u drugom - najobimnijem delu priručnika. Kako je jedan od ključnih elemenata programa školske prakse evaluacija, načinom praćenja i izveštavanja o studentovom radu bavimo se u trećem poglavlju, a evaluacijom programa radi njegovog razvijanja - u četvrtom, prevashodno namenjenom nastavnicima.

Da bismo olakšali snalaženje u priručniku koristili smo različite tipove teksta i oznake:

- Posebne napomene za studente i napomene za nastavnike nalaze se u izdvojenim poljima različitih boja (za studente u narandžastoj boji, a za nastavnike u zelenoj boji).
- Instrukcije za rad namenjene studentima označene su simbolom .
- Radni materijali koje možete kopirati i koristiti označene su .

Nadamo se da ćete u ovom priručniku pronaći ono što vam je potrebno da praksa u školi (koju organizujete ili na koju idete) bude što više podsticajna za učenje.

**Školska praksa u obrazovanju budućih nastavnika:
ZAŠTO, ŠTA I KAKO**

Zašto školska praksa?

Iako postoje različite tradicije i različiti putevi obrazovanja nastavnika, savremeno inicijalno profesionalno obrazovanje nastavnika tipično sadrži obrazovanje iz akademskih disciplina (predmetnih oblasti), pedagoških disciplina (psihološko-pedagoško-metodičkog obrazovanja) i iskustva nastavnog rada, koje se stiče kroz praksu. Ovakvo rešenje je u skladu sa teorijskim saznanjima o tome da samo obrazovanje akademskog tipa, ma koliko bilo sistematično i naučno zasnovano, ne može biti dovoljno da bi se razvile kompetencije koje su potrebne nastavniku. Kroz akademsko obrazovanje na univerzitetima studenti mogu steći znanja o problemima i eventualno doći do razumevanja teorija koje nastoje da objasne pojedine fenomene vaspitanja i obrazovanja (takozvanih Teorija sa velikim T), ali ne i razviti **znanja kako**³ niti osposobiti se **da deluju** u konkretnim situacijama. Ovakav tip znanja, takođe, ne podstiče dovoljno studenta da razmišlja o sopstvenim intuitivnim znanjima i implicitnim pretpostavkama. Stoga, u susretu sa realnim problemima akademska znanja nisu dovoljna. Uostalom, odavno je poznato da je učenje efektivnije kada je zasnovano na sopstvenom iskustvu⁴. Zato nije neobično što se neke od tipičnih kritika upućenih programima profesionalnog razvoja (čiji je deo i inicijalno obrazovanje nastavnika) odnose upravo na razjedinjenost teorije i prakse⁵⁶ i dekontekstualizovanost ovih programa⁷.

Ako želimo da obrazovanjem nastavnika razvijamo kompetencije, ili bar da stvaramo osnove za njihov razvoj, ono mora podrazumevati međusobno delovanje i integraciju akademskog i praktičnog obrazovanja (Slika 1).

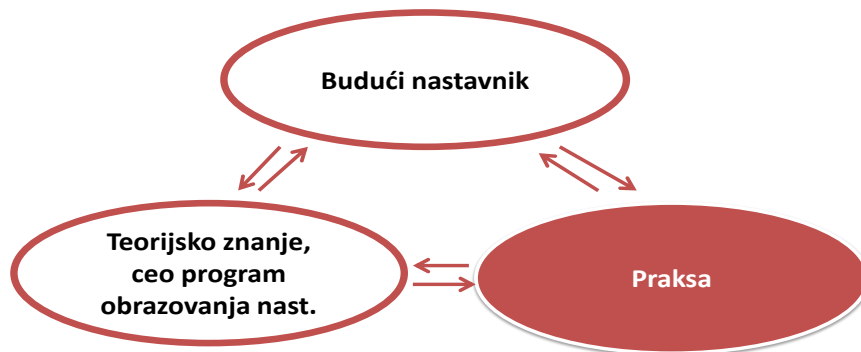
³ Buchberger, F., Campos, B. P., Kallos, D. & Stephenson, J. (2000). *Green Paper on teacher education in Europe*. TNTÉE: Umea, Sweden.

⁴ Kolb, A.Y. & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of management learning & education*, 4(2), 193–211.

⁵ Korthagen, F. A. J., Kessels J., Koster, B. & Lagerwerf, B. (2001). *Linking practice and theory: The pedagogy of realistic teacher education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

⁶ Radulović, L. (2011). *Obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.

⁷ OECD (2010). *Teachers's professional development*. Belgium: European Union.

Slika 1. Odnos teorije i prakse u obrazovanju nastavnika

Studenti, praksa je prilika da iz nove perspektive sagledate rad škole i mesto nastavnika u njoj, da razmišljate o sebi kao (budućem) nastavniku, da uočavate probleme i tragate za njihovim rešenjima, da bolje razumevate značenje teorijskih znanja koja dobijate na fakultetu i preispitujete ih u sudaru sa praktičnim problemima. To je, takođe, prilika da se isprobate u nekim ulogama koje ćete vršiti kao nastavnik, ali uz podršku nastavnika iz škola i visokoškolskih nastavnika. Iskoristite ovu priliku da učite o profesiji nastavnik i o sebi kao budućem nastavniku.

Ako ste visokoškolski nastavnik, ovo je prilika da, s jedne strane, preispitujete šta će teorijska znanja koja student dobija u okviru vašeg predmeta značiti studentu u praksi i, s druge strane, koja znanja i kompetencije relevantne za Vaš predmet može bolje razumeti i razviti u praktičnom okruženju, odnosno školi. Kada planirate svoju nastavu, možete predvideti i zadatke koje će student realizovati u praksi. Studentska praksa je prilika i da kroz praćenje studentskog rada i saradnju sa nastavnicima iz škole preispitujete svoja teorijska polazišta, otkrivajte probleme koje je potrebno istraživati ili kojima je potrebno baviti se u nastavi, odnosno razvijate programe predmeta. Iskoristite priliku da ostanete u vezi sa realnim školskim kontekstom i da ga što bolje razumete.

Za nastavnike mentore iz škola, praksa može biti prilika da ostanu u kontaktu sa savremenim saznanjima, diskutuju o problemima sa kojima se susreću sa studentima i visokoškolskim nastavnicima, utiču na buduće kolege nastavnike i sl.

Šta predstavlja školska praksa?

Termin praksa je uobičajen termin za onaj deo obrazovanja koje se odvija na radnom mestu, što u obrazovanju nastavnika znači u školi. Ipak, važno je imati na umu da se pod praksom može podrazumevati i određeni kvalitet obrazovanja na radnom mestu (a ne svaka aktivnost na radnom mestu), kao i da on ne obuhvata samo vreme provedeno u školi, već i aktivnosti koje su u vezi sa tim.

Podsticajna školska praksa podrazumeva organizovane aktivnosti učenja koje vode sticanju i analizi iskustva, i obuhvataju:

- pripremu za praksu,
- aktivnosti koje student obavlja u školi,
- aktivnosti refleksije kroz koje događaji iz škole postaju deo iskustva studenta na praksi,
- praćenje i izveštavanje o aktivnostima.

Školska praksa nije samo vreme koje ćete provesti u školi, već i vreme pripreme za pojedine zadatke (na primer: pripreme za intervju, prethodno informisanje o problematici koju ćete pratiti u školi, planiranje neke aktivnosti na času ili celog časa), vreme refleksije (kroz samostalno razmišljanje, razmenu sa drugim studentima, nastavnicima iz škole i sa fakulteta, bilo da takve prilike organizujete sami ili da su one deo zadataka i aktivnosti koje od vas očekuju nastavnici), pripreme izveštaja o praksi, praćenje sopstvenog rada i napredovanja, itd. Inicirajte i koristite prilike za razmene i diskusije kako biste bolje razumeli položaj i uloge nastavnika u školi, ali i kako biste bolje sagledali sebe kao budućeg pripadnika profesije, kao i svoja aktuelna stajališta i kompetencije.

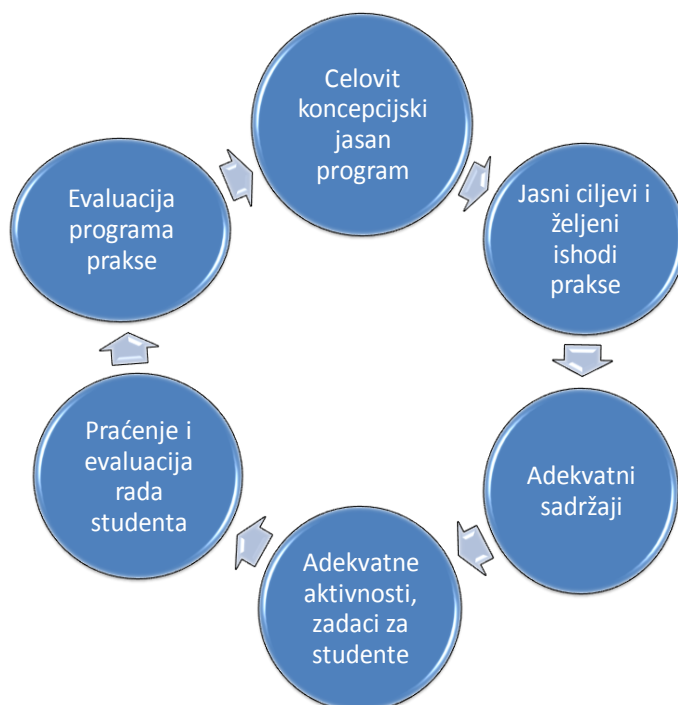
Posvetite vreme i pažnju ne samo osmišljavanju celine programa i konkretnih zadataka studenata za praksu, već i informisanju studenata i nastavnika iz škole i dogovaranju sa njima o značajnim aspektima prakse. Obezbedite da svi akteri razumeju svrhu školske prakse i očekivanja koja su pred njima. Razgovarajte o ciljevima školske prakse, razjašnjavajte pojedine zadatke, način izveštavanja i evaluiranja, itd. Od posebnog je značaja da predvidite aktivnosti koje iniciraju razmene i refleksiju.

Kako ka efektivnoj školskoj praksi?

Put ka školskoj praksi koja ostvaruje svoju svrhu podrazumeva razradu i razjašnjavanje celovitog programa školske prakse, koji će biti integralni deo programa obrazovanja nastavnika. Takav program podrazumeva:

- jasna teorijsko-konceptualna polazišta i poštovanje principa koji iz njih proističu,
- jasne ciljeve i željene ishode školske prakse,
- adekvatne sadržaje i aktivnosti koje će fokusirati pažnju studenata na različite uloge i aspekte delovanja nastavnika u školi,
- zadatke koji studentima daju priliku da kritički analiziraju praksu, preispituju svoja eksplicitna stajališta i implicitna uverenja koja su relevantna za rad nastavnika, osmišljavaju ideje za promene u praksi, isprobavaju se u vršenju različitih uloga nastavnika,
- razrađene mehanizme evaluacije i samoevaluacije za studente i nastavnike.

Zato je potrebno pri razradi programa prakse, kao i pri njenoj realizaciji, imati na umu značaj svih ovih elemenata i njihov međusobni odnos (Slika 2).

Slika 2. Razvoj programa školske prakse

Da bi školska praksa bila efektivna i razvijajuća potrebno je da visokoškolski nastavnici, nastavnici iz škola i studenti razumeju celinu ovog procesa i dele značenje svih elemenata. Zato put ka razvijanju efektivne školske prakse vodi preko saradnje ovih aktera školske prakse i preko uvažavanja potreba svakog od njih.

Teorijsko-koncepcijska polazišta

Da bi program prakse bio efektivan, program obrazovanja nastavnika dosledno mora biti orijentisan prema jasnim teorijsko-koncepcijskim polazištima, koja su osnov i za razvijanje programa školske prakse (Slika 3).

Slika 3. Teorijsko-koncepcijska polazišta

Svrha programa prakse je **razvijanje kompetencija** shvaćenih kao integracije saznanja, sposobnosti, navika, motivacije, vrednosti, emocija koji nastavnika čine spremnim da deluje na konstruktivan način u kompleksnim situacijama u konkretnom kontekstu. Kompetencije nisu isto što i jednostavne pojedinačne veštine delovanja koje se lako daju uvežbati, već zahtevaju integraciju saznanja iz različitih područja, osetljivost za prepoznavanje problema, umeće da se problemima istraživački pristupi,

da se donose argumentovane odluke, da se deluje i da se svoje delovanje prati i razvija.

To nas vodi drugom ključnom polazištu: **refleksivnoj praksi** kao odlici nastavnikovog profesionalnog delovanja. Da bi bila u skladu sa ovim polazištem školska praksa mora biti mesto gde će studenti imati prilike da sagledavaju probleme u realnom kontekstu, preispituju i rekonstruišu vlastita implicitna i eksplicitna razumevanja pitanja relevantnih za rad nastavnika, stiču iskustvo saradnje, istraživanja, kritičkog preispitivanja.

Praksa u inicijalnom obrazovanju nastavnika ipak je samo jedan od prvih koraka **celoživotnog profesionalnog razvoja**. Važno je u ovoj fazi razviti osnove profesionalnog identiteta nastavnika koji je refleksivni praktičar, istraživač prakse, profesionalac spreman da otkriva probleme i razvija se tokom cele profesionalne karijere. Ne treba biti razočaran ako u ovim prvim koracima studenti imaju problem da razumeju i realizuju nastavničke uloge. Spremnost da se problemi otkrivaju i da se na njima radi vredna su postignuća.

Zašto refleksivnost u programu školske prakse?

Iz istraživanja je poznato da studenti i nastavnici u praksi ne doživljavaju teorijsko znanje stečeno tokom inicijalnog obrazovanja kao korisno za rešavanje akutnih problema u praksi.⁸ Problemi povezivanja teorijskog znanja sa praktičnim znanjem mogu se lepo ilustrovati metaforom rajsferšlusa (tzv. „Zipper methapor“⁹), gde jednu stranu rajsveršlusa čini teorija, a drugu – praksa. Kada dođe do problema u praksi, odnosno do toga da se rajsferšlus „zaglavi“, neophodno je zastati i razmisliti. Ukoliko refleksije nema dešava se da studenti „skliznu“ u poznato, te počinju da rade onako kako su njihovi nastavnici radili, zanemarujući sve što su tokom kurseva na fakultetu usvojili („efekat brisanja“¹⁰). Pored toga, pod uticajem „skrivenog“ kurikulumuma škole, mladi nastavnici često prikrivaju ili menjaju sopstvena uverenja, o čemu Hargrvis

⁸ Loughran, J. J. (2006). *Developing a Pedagogy of Teacher Education: Understanding Teaching and Learning about Teaching*. Abingdon UK: Routledge.

⁹ Kelchtermans, G. & Ballet, K. (2006). *The methodology of in-service training for professional and school development. A case study*, Workshop presented at the European Practice Based and Practitioner Research Conference on Learning and Instruction, Leuven.

¹⁰ Zeichner, K. M., & Tabachnick, B. R. (1981). Are the effects of university teacher education "washed out" by school experiences? *Journal of Teacher Education*, 32(2), 7–11.

govori kao o fenomenu „neprirodne kolegijalnosti“, čime se podstiče lojalnost kolektivu, ali suzbija inovativnost.¹¹ Ovaj efekat će se umanjiti ako se nastavnicima početnicima obezbedi da što pripremljeniji uđu u škole, odnosno ako im se obezbedi obrazovanje za reflektivnu praksu. Negovanje refleksivnosti kroz prilike za uvezivanje, kritičko preispitivanje i međusobno proveravanje teorijskog znanja i onoga što se sreće u školi vid je borbe protiv ovih fenomena. Radi se o tome da sam boravak u školi omogućava studentu da nešto vidi i doživi, ali taj doživljaj postaje iskustvo učenja tek kroz refleksiju.

Brze promene na svim nivoima (društvene, tehnološke, naučne, vrednosne, itd.) zahtevaju od nastavnika da reaguju u neočekivanim situacijama. U ovim izazovima, studentima, budućim nastavnicima neće pomoći „recepti“ za „ispravno“ delovanje. Zato nije neobično što se u savremenoj didaktičkoj literaturi ističe da je za kvalitet nastave od presudne važnosti svesnost nastavnika o različitim aspektima nastave (njenoj kontekstualnoj uslovljenosti, aktuelnoj situaciji učenja iz perspektive učenika, učeničkoj percepciji nastavnih tehnologija, razlikama među učenicima, neophodnosti kontinuiranog evaluiranja nastave).¹² Zato je potrebno kod budućih nastavnika razvijati osetljivost za prepoznavanje i elaboraciju problema u kontekstu, spremnost da istražuju i odlučuju na osnovu razumevanja konkretne situacije, da prilagođavaju svoje delovanje, da kritički preispituju svoju praksu i uče iz iskustva - odnosno obrazovati ih za refleksiju o i u akciji.¹³

„Ako nastavnici razviju takav stav i veštine koje su im potrebne da bi učili iz sopstvenog iskustva kroz refleksiju, oni će razviti takozvanu kompetenciju rasta: sposobnost da se kontinuirano razvijaju kada se inicijalni program završi. Ta kompetencija će im takođe pomoći da imaju aktivnu ulogu u obrazovnim promenama...“¹⁴.

Razvijanje refleksivnog stava kod nastavnika važno je i zbog toga što bi oni trebalo da i kod svojih učenika razviju refleksivnost. Oni bi trebalo da budu modeli i glavni podstrekači celoživotnog učenja i spremnosti za rešavanje problema svojim učenicima, budućim nosiocima tehnološkog, ekonomskog i socijalnog razvoja.

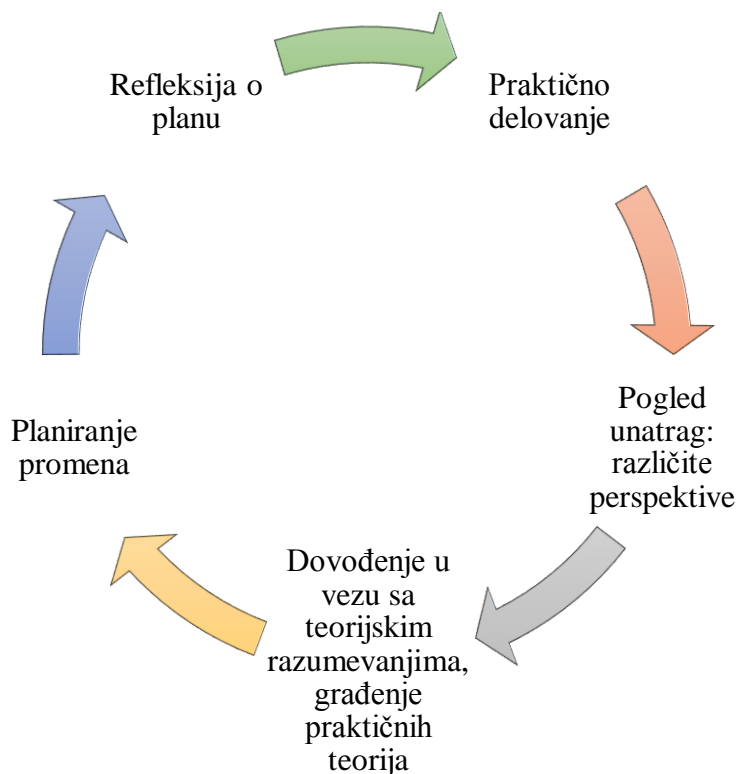
¹¹ Hargreaves, A. (1994). *Changing teachers, changing times: Teachers' work and culture in the postmodern age*. London: Casell.

¹² Prosser, M. & Trigwell, K. (2001). *Understanding Learning and Teaching*. Ballmoor: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

¹³ Schon, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco: Jossey-Bass.; Korthagen, F. A. J., Kessels, J., Koster, B., Lagerwerf, B. & Wubbels, T. (2001) *Linking practice and theory: the pedagogy of realistic teacher education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

¹⁴ Korthagen, F., Loughran, J., & Russell, T. (2006). Developing fundamental principles for teacher education programs and practices. *Teaching and Teacher Education*, 22(8), 1020–1041, p. 47.

Iako obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu zahteva brigu o refleksivnosti kao odlici celog programa obrazovanja, od posebnog je značaja upravo praksa i analiza studentskog praktičnog iskustva. Obrazovanje budućih nastavnika za refleksivnu praksu podrazumeva međuzavisnost problema uočenog u praksi, teorijskih znanja o tom problemu i lične perspektive budućeg nastavnika. Najčešće se u procesu refleksivnog delovanja kreće od problema koji je student uočio u praksi, zatim se ovaj problem analizira, traže se koreni problema i moguća objašnjenja, te se razmatraju različita moguća rešenja i odlučuje se o daljem delovanju (Slika 4).

Slika 4. Ciklus refleksivnog delovanja

Da bi se bolje razumeo i sam problem i lične perspektive studenta budućeg nastavnika, značajno je da se čuju i razmene različiti pogledi na problem, da se uključe različite perspektive, uključujući i teorijske interpretacije. Rad u diskusionim grupama u kojima bi učestvovali studenti, visokoškolski nastavnik, a ako je moguće i nastavnik iz prakse, odličan je način da se ovakav proces dogodi. Povod za razgovor može biti izneto studentovo iskustvo, ali i perspektiva nekog drugog o njegovom radu. Mogu se organizovati i snimanja i naknadna gledanja pojedinih aktivnosti ili njihovih segmenata, kao povod za analizu i diskusiju. Refleksivno razmatranje može biti inicirano i teorijskim saznanjem, ukoliko je to deo spiralnog ciklusa u kome se

smenjuju lična iskustva i njihovo ispitivanje sa preispitivanjem teorijskih objašnjenja, kako bi se oni dovodili u vezu, međusobno proveravali i razvijali.

Trebalo bi imati na umu i to da refleksivnost nije pojedinačna odlika ili veština jednog nastavnika, koju mogu da ostvare samo neki nastavnici, niti je povremena pojedinačna aktivnost izolovanog razmišljanja, već predstavlja socijalnu aktivnost, način delovanja, saznavanja, razumevanja i menjanja kao deo svakodnevnog delovanja nastavnika, sveobuhvatni princip i odnos prema sebi i svom delovanju.

Posmatrajte sve aspekte delovanja škole i rad nastavnika širom otvorenih očiju, nastojeći da otkrivete probleme, protivrečnosti, otvorena pitanja. Izazivajte svoje pretpostavke i budite kritični prema sopstvenim delovanjima i do sada razvijenim kompetencijama. U tome će Vam pomoći perspektive drugih: razgovarajte sa kolegama, nastavnicima iz škola i sa univerziteta, postavljajte pitanja, pokrećite diskusije, upoređujte svoja stajališta. Dovodite u vezu svoje utiske i mišljenja sagovornika i sa teorijskim saznanjima. Budite spremni da otkrivete mesta za promenu i da tragate za novim rešenjima, eksperimentišite. Proveravajte svoje planove pre nego što ih sprovedete uz pomoć drugih. Ali, nemojte biti razočarani ako nešto krene onako kako niste želeli. Shvatite to kao dobru priliku da analizirate sve što se dogodilo, da istražujete korene problema, da kreirate različite moguće odgovore na situaciju, da učite. Nemojte u tome ostati sami, već tražite sagovornike i podršku. Razvijanje kompetencije nastavnika je proces koji se ne završava inicijalnim obrazovanjem, a Vi ćete biti dobar nastavnik ako budete spremni da pratite svoj rad i da se razvijate tokom cele karijere.

Osmišljavajte zadatke i organizujte situacije u kojima će studenti istraživati praksu, kritički je preispitivati, samoevaluirati svoje delovanje, imati prilike da dobijaju povratnu informaciju iz perspektive drugih, da dele svoje dileme i razmišljanja, razvijaju ideje za kreativna rešavanja problema. Organizujte male diskusione grupe i grupe za podršku među studentima, te prilike za refleksiju o proživljenom, kao i o planovima daljeg delovanja. Nastojte da se studenti osećaju sigurno da podele svoja zapažanja, dileme ali i osećanja, doživljaje, brige. U razgovorima za studentima postavljajte pitanja koja podstiču refleksiju o praksi, kao i refleksiju o sopstvenom procesu učenja kroz praksu.

Ciljevi školske prakse

Ciljevi školske prakse mogli bi se najkraće opisati sa nekoliko glagolskih imenica: informisanje, razumevanje, razvijanje osetljivosti, kritičko preispitivanje, isprobavanje, usavršavanje, samoevaluiranje.

Kroz učestvovanje u životu škole, studenti bi trebalo:

- da se upoznaju sa školskim životom, načinom funkcionisanja škole, te poslovima i ulogama nastavnika u njoj,
- da razumeju i kritički preispituju kompleksnost uloga nastavnika i funkcionisanje škole kao sistema (administrativni način regulisanja delovanja škole, svakodnevnne rutine, školska klima, položaj, uloge i odnosi svih aktera u školi),
- da postanu osetljivi za probleme i umeju da prepoznaju protivrečnosti između onoga što se želi i onoga što se postiže, kao i između teorijskih tumačenja i aktuelnog stanja,
- da razviju ideje za dalje delovanje podstaknuti primerima inspirativne školske prakse, kao i primerima koji zahtevaju promenu,
- da se podstaknu da kreiraju nova rešenja, ideje za akcije koje bi dovodile do promena u školskom životu i do njihovog profesionalnog razvoja,
- da uvide specifičnosti rada sa različitim učenicima, u različitim kontekstima, sa različitim sadržajima,
- da nauče da planiraju, organizuju i realizuju nastavni proces,
- da prate i ocenjuju učenička postignuća i napredovanje prema ciljevima predmeta i standardima postignuća učenika,
- da evaluiraju nastavni proces i rezultate koriste za njegovo unapređivanje,
- kroz sve prethodno razvijaju svoj profesionalni identitet.

Očekivani ishodi programa školske prakse

Student:

- ume da uoči i objasni različite poslove i uloge nastavnika u školi;
- uvažava značaj saradnje svih aktera unutar škole, kao i škole i različitih partnera i napreduje u razvijanju kompetencija za komunikaciju i saradnju;

- razume funkcionisanje škole kao institucije: poznaje nadležnosti njenih organa, procedure donošenja odluka, zakonske i podzakonske akte i druge dokumente relevantne za rad škole;
- ume da planira i realizuje nastavu i druge vaspitno-obrazovne aktivnosti;
- ume da organizuje aktivnosti formativnog i sumativnog ocenjivanja napredovanja i postignuća učenika;
- ume da primeni različite postupke evaluacije nastavnog procesa i da koristi rezultate evaluacije za dalji rad.

Sadržaji rada na školskoj praksi

Učenje studenata na školskoj praksi određeno je temama kojima će se baviti, kao i aktivnostima kroz koje će se njima baviti. Važno je da student bude usmeren na razumevanje i sagledavanje položaja i uloga nastavnika u svim segmentima rada škole i sa svim akterima (učenicima, kolegama nastavnicima, roditeljima), kao i da se postupno uvodi u nastavni rad. Neke od mogućih tema, koje su ujedno obuhvaćene ovim Vodičem, su:

- Škola kao sistem
 - akteri školskog života,
 - nadležnosti različitih organa u školi,
 - procedure upravljanja i odlučivanja,
 - strateški, zakonski i podzakonski akti kojima se reguliše rad škole,
 - godišnji program rada škole,
 - procedure praćenja i vrednovanja kvaliteta obrazovno-vaspitne delatnosti na nivou škole,
 - školski etos.
- Poslovi i uloge nastavnika u školi
- Saradnja nastavnika i drugih aktera
- Uloge predmetnog nastavnika u nastavi
 - planiranje,
 - realizacija,
 - evaluacija nastavnog rada.

Zadaci studenata na školskoj praksi

Spisak zadataka za školsku praksu

Zadatak	Ciljevi
Upoznavanje sa školskom dokumentacijom i procedurama	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje sa dokumentima relevantnim za rad škole i procedurama njihovog donošenja; • Upoznavanje sa načinom funkcionisanja i regulisanja rada škole, nadležnostima, položajem i ulogama svih aktera rada škole; • Upoznavanje sa procedurama praćenja i vrednovanja kvaliteta na nivou škole, i sa planiranjem školskog života; • Kritičko preispitivanje funkcionisanja škole kao sistema; • Uviđanje uloge nastavnika u kreiranju i menjanju školskih dokumenata.
Analiza poslova i uloga nastavnika u školi	<ul style="list-style-type: none"> • Produbljeno razumevanje kompleksnosti poslova i uloga nastavnika; • Podsticanje integrisanja saznanja iz različitih izvora; • Dovođenje u vezu teorijskih saznanja i realnog konteksta; • Razumevanje i preispitivanje sopstvenih pretpostavki o profesiji nastavnika.
Studija slučaja saradnje nastavnika sa ostalim akterima školskog života	<ul style="list-style-type: none"> • Razumevanje pojma saradnja, kroz osposobljavanje za uočavanje primera saradnje, kritičko preispitivanje postojećih oblika saradnje, uočavanje okolnosti koje utiču na saradnju i iniciranje saradnje u školi; • Upoznavanje sa primerima saradnje u školi; • Podsticanje analitičnog i kritičkog stava prema nastavnoj praksi.
Opis inkluzivnosti škole	<ul style="list-style-type: none"> • Razumevanje i preispitivanje sopstvenih pretpostavki o inkluzivnosti obrazovanja; • Kritičko preispitivanje različitih aspekata funkcionisanja škole.
Intervju sa nastavnikom o individualnim razlikama među učenicima	<p>Osnovni cilj ovog zadatka je upoznavanje sa razlikama među učenicima i raznovrsnošću pristupa različitim učenicima, radi razvoja osetljivosti za individualne razlike.</p> <p>Specifični ciljevi su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uviđanje kompleksnosti uloga i zadataka nastavnika, sa posebnim osvrtom na složenost interakcije sa različitim učenicima; • Podsticanje kritičkog mišljenja; • Podsticanje kreativnosti i fleksibilnosti pri planiranju, a potom i realizovanju nastave; • Vežbanje komunikacijskih veština – veština aktivnog slušanja, usmeravanja razgovora u željenom pravcu, postavljanja potpitanja, a sve to uz uvažavanje sagovornika; • Uviđanje specifičnosti (prednosti i mana) intervjuja kao tehnike za prikupljanje podataka.
Intervju sa nastavnikom o izazovima u nastavi određenog predmeta	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje sa specifičnostima nastave datog predmeta i potencijalnim izazovima u nastavi; • Razumevanje povezanosti između određene filozofije nastave, uverenja i konkretnih postupaka nastavnika; • Podsticanje analitičnog i kritičkog stava prema nastavnoj praksi.

Analiza praćenja i ocenjivanja postignuća i procesa učenja učenika u nastavi	<ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje kako se realizuje praćenje i ocenjivanje u našoj školi (na primeru tri nastavna časa); • Primena znanja o praćenju i ocenjivanju u analizi konkretne prakse.
Analiza časa	<ul style="list-style-type: none"> • Usvajanje pedagoške i didaktičke terminologije; • Razumevanje uloga nastavnika u nastavnom procesu; • Razumevanje koncepcija obrazovanja u nastavnom kontekstu; • Razumevanje celovitosti nastavnog procesa i razvijanje osetljivosti za različite aspekte nastave i njihovu međuzavisnost ; • Podsticanje analitičnog i kritičkog stava prema nastavnoj praksi; • Razvijanja ideja za nastavni rad.
Analiza časa	<ul style="list-style-type: none"> • Unapređivanje osetljivosti na različite aspekte nastave i njihovu međuzavisnost; • Podsticanje analitičnog i kritičkog stava; • Uviđanje kompleksnosti uloga i zadataka nastavnika: neophodnost i vođenja računa o više aspekata nastave istovremeno (od uspostavljanja pozitivne radne atmosfere, preko upotrebe adekvatnih nastavnih metoda, pa do odabira najpogodnijih načina vrednovanja); • Razvijanje ideja za unapređivanje prakse.
Studija slučaja jednog učenika	<p>Osnovni cilj ovog zadatka je primena znanja iz psihologije pri opisu i razumevanju jednog učenika, kao i određenju pristupa u radu koji bi mu najviše odgovarao.</p> <p>Specifični ciljevi su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Primena teorija učenja i koncepta stilova učenja; • Primena teorija kognitivnog, socio-emocionalnog i moralnog razvoja, kao i koncepta afektivne vezanosti i roditeljskih stilova; • Primena teorija motivacije i ličnosti; • Primena teorija inteligencije i koncepta darovitosti i kreativnosti; • Uviđanje eventualno prisutne smetnje u razvoju ili učenju; • Osmišljavanje pristupa u radu koji bi u najvećoj meri uvažio specifičnosti datog učenika.
Zapisivanje anegdotskih beleški	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje osetljivosti za uočavanje problema; • Podsticanje sistematičnosti u prikupljanju materijala za analizu događaja u kontekstu.
Pisanje eseja	<ul style="list-style-type: none"> • Podsticanje integrisanja znanja iz različitih izvora; • Osveščivanje sopstvenih stavova i njihovo ispitivanje iz perspektive prakse; • Razvijanje profesionalnog identiteta nastavnika.
Pisanje eseja „Moja filozofija nastave“	<ul style="list-style-type: none"> • Građenje pogleda na profesiju nastavnika i sebi kao nastavniku kroz preispitivanje sopstvenih uverenja i vrednosti u vezi sa tom profesijom; • Razvoj profesionalnog identiteta nastavnika kao reflektivnog praktičara.
Planiranje i realizacija evaluativne aktivnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Osposobljavanje studenta da planira i realizuje različite aktivnosti u praćenju i ocenjivanju; • Osposobljavanje za praćenje/preispitivanje sopstvene prakse.

Pisanje pripreme za čas	<ul style="list-style-type: none">• Razvijanje i unapređivanje kompetencije za planiranje i programiranje rada tako da se uvažavaju standardi postignuća, nastavni plan i program i individualne razlike među učenicima, planira priprema različitih metoda rada i nastavnih sredstava.
Realizacija časa	<ul style="list-style-type: none">• Razvijanje i unapređivanje kompetencije za realizaciju nastave uvažavajući ciljeve i ishode obrazovanja, nastavni plan i program, kao i individualne razlike među učenicima, povezujući nastavne sadržaje sa saznanjima iz drugih predmeta i svakodnevnog života učenika, primenjujući raznovrsne metode i održavajući pozitivnu radnu atmosferu.

Pred Vama je predlog nekih zadataka koje studenti mogu raditi na praksi. Ovaj skup zadataka nije konačan, niti potpun. Moguće je osmišljavati i druge zadatke ili modifikovati predložene.

Budite sigurni da Vam je potpuno jasno šta i kako treba da uradite, kao i šta je svrha zadatka - to je jedini način da zadatak bude smislen, a Vaš trud nagrađen učenjem, a onda i adekvatno ocenjen. Proverite sa kolegama i nastavnikom da li ste dobro razumeli.

Koristite ove zadatke kao ideje i za druge aktivnosti koje će Vaš boravak u školi učiniti prilikom za stvarno učenje.

Preispitajte koliko ovi zadaci odgovaraju onome što želite da Vaši studenti nauče. Menjajte ove zadatke i kreirajte nove u skladu sa ciljevima školske prakse, potrebama Vaših studenata i konkretnim kontekstom.

Šta god da su zadaci koje osmislite, potrudite se da studenti dobiju što jasniju instrukciju, da imaju priliku da pitaju o zadacima i drugim aspektima školske prakse, kao i da imaju priliku da se konsultuju sa Vama u toku perioda koji provode u školi i kada budu izveštavali o praksi.

Upoznavanje sa školskom dokumentacijom i procedurama

Zadatak:

1. Informisanje o nadležnostima različitih organa u školi, strukturi zaposlenih, školskom razvojnom planu, godišnjem planu rada škole, planovima rada nastavnika i drugim školskim, podzakonskim i zakonskim aktima.
2. Informisanje o procedurama i dinamici vrednovanja kvaliteta obrazovno-vaspitne delatnosti na nivou škole.

Ciljevi:

- upoznavanje sa dokumentima relevantnim za rad škole i procedurama njihovog donošenja,
- upoznavanje sa načinom funkcionisanja i regulisanja rada škole, nadležnostima, položajem i ulogama svih aktera rada škole,
- upoznavanje sa procedurama praćenja i vrednovanja kvaliteta na nivou škole, i sa planiranjem školskog života,
- kritičko preispitivanje funkcionisanja škole kao sistema,
- uviđanje uloge nastavnika u kreiranju i menjanju školskih dokumenata.

Način realizacije zadatka:

- pregledanje dostupnih dokumenta relevantnih za rad škole,
- razgovor sa stručnim saradnikom, direktorom ili mentorom,
- analiza jednog dokumenta,
- razvoj ideja za promene na nivou školskih dokumenata i prakse.

Produkt:

Beleška o pregledanim dokumentima

Zamolite mentora da Vam obezbedi da pregledate dokumenta kojima se reguliše život škole. Pregledajte ih i raspitajte se o načinu njihovog donošenja, njihovoj ulozi i značenju za praksu.

Analizirajte jedan od dokumenata detaljnije. Razmislite o tome šta bi on za Vas značio da ste nastavnik u toj školi. Šta biste u vezi sa njim izmenili kako biste obezbedili da on doprinosi razvijanju školskog etosa, koji je podstičući za participaciju, učenje i razvoj svih aktera.

Objasnite studentima svrhu ovog zadatka. Podstaknite ih da kritički preispituju način uređivanja školskog života, zauzimaju i preispituju odnos o procedurama i dokumentima kojima se reguliše rad škole, da osmišljavaju ideje za nova rešenja.

Upoznavanje sa školskom dokumentacijom i procedurama

Beleška o pregledanim školskim dokumentima

Navedite nazive dokumenata koje ste pregledali:

Izaberite jedan od dokumenata koji se izrađuje u školi, a koji smatrate posebno relevantnim za Vaš budući rad, i opišite šta on sadrži i zašto je značajan za rad nastavnika:

Da ste deo školskog tima koji radi na izradi tog dokumenta, šta biste predložili kao izmenu, dopunu ili novi sadržaj tog dokumenta da bi se unapredio rad škole (napravite kritički osvrt na odabrani dokument):

Analiza poslova i uloga nastavnika u školi

Zadatak:

Analiza poslova i uloga nastavnika u školi

Ciljevi:

- produbljeno razumevanje kompleksnosti poslova i uloga nastavnika,
- podsticanje integrisanja saznanja iz različitih izvora,
- dovođenje u vezu teorijskih saznanja i realnog konteksta,
- razumevanje i preispitivanje sopstvenih pretpostavki o profesiji nastavnika.

Način realizacije zadatka:

- posmatranje rada nastavnika tokom školske prakse,
- razgovor sa nastavnicima.

Produkt:

Izveštaj prema uputstvu

Objasnite studentima da zadatak ima nekoliko elemenata i ciljeva, te da je od presudne važnosti da razmišljaju i izveštavaju o odnosu između različitih pogleda na poslove i uloge nastavnika, odnosno da upoređuju svoja prethodna razmišljanja sa onim što mogu naučiti iz literature i onim što imaju priliku da vide u praksi. Naglasite da je ključni element u zadatku upoređivanje različitih pogleda, preispitivanje sopstvenih pretpostavki, te praćenje sopstvenog procesa učenja.

Analiza poslova i uloga nastavnika u školi

Pre odlaska u školu:

1. Napravite popis najznačajnijih uloga nastavnika (Koje sve uloge, prema vašim uvidima, treba da ima nastavnik u školi i kako ih ostvaruje?).
2. Pročitajte neke izvore iz literature kako biste utvrdili o kojim poslovima i ulogama nastavnika se tu govori.

Literatura:

- Havelka, N. (2000). *Učenik i nastavnik u obrazovnom procesu*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 104–118.
 - Hebib, E., Radulović, L. (2000). Mogućnosti ostvarivanja saradnje nastavnika i stručnih saradnika. *Nastava i vaspitanje*, 3, 326–339.
 - Hebib, E. (2009). *Škola kao sistem*. Beograd: IPA, Filozofski fakultet, 23–28.
 - Kyriacou, (2001). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa, 13–33, 181–204.
 - OECD (2010). *Politike obrazovanja i usavršavanja: Nastavnici su bitni*. Beograd: OECD i Ministarstvo prosvete RS, 188–193.
 - Radulović, L. (2011). *Obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu*. Beograd: Filozofski fakultet, 19–26.
3. Napravite listu poslova i uloga nastavnika o kojima se može zaključiti na osnovu literature.

Dok ste u školi...

4. Posmatrajte i beležite sve poslove i uloge nastavnika koje zapažate. Možete pratiti jednog nastavnika tokom jednog dana, a svoja zapažanja proverite kroz razgovor sa jednim ili više nastavnika - zamolite nastavnika da prokomentariše vašu listu poslova i uloga koje ste zapazili i da eventualno dopune Vašu listu.

Nakon toga...

5. Analizirajte sav prikupljeni materijal. Uporedite svoje prvobitne liste (iz stavke 1), liste nastale na osnovu pročitane literature (stavka 3) i liste koju ste sačinili na osnovu posmatranja i razgovora sa nastavnikom (stavka 4).

6. Napišite izveštaj o ovoj aktivnosti. Izveštaj treba da sadrži:

- listu uloga nastavnika i načina njihovog ostvarivanja koju ste prvobitno kreirali,
- listu uloga nastavnika i načina njihovog ostvarivanja napravljenu na osnovu pročitane literature,
- listu uloga nastavnika i načina njihovog ostvarivanja nastalu prilikom razgovora sa nastavnikom,
- komentare sličnosti i razlika između ove tri liste,
- Vaš osvrt na obavljene aktivnosti: šta i kako ste učili.

Studija slučaja saradnje u školi

Zadatak:

Studija slučaja saradnje nastavnika sa ostalim akterima školskog života

Ciljevi:

- razumevanje pojma saradnja, kroz osposobljavanje za uočavanje primera saradnje, kritičko preispitivanje postojećih oblika saradnje, uočavanje okolnosti koje utiču na saradnju i iniciranje saradnje u školi,
- upoznavanje sa primerima saradnje u školi,
- podsticanje za kritičko preispitivanje prakse.

Način realizacije zadatka:

Studija slučaja se vrši na osnovu posmatranja prakse ili razgovora sa nastavnikom

Produkt:

Izveštaj o studiji slučaja saradnje

Saradnički odnos različitih aktera vaspitno-obrazovnog procesa, kao i perspektiva drugih, značajni su za rad nastavnika i razumevanje i razvijanje profesionalne prakse. Saradnja se može smatrati preduslovom uspešnog delovanja nastavnika, kao i promene prakse. Da bismo kao nastavnici sarađivali neophodno je da znamo nešto o saradnji, da imamo odgovarajuće kompetencije (koje uključuju i spremnost na delovanje) ali i da uzimamo u obzir kontekst u kome delujemo. Zato je važno da umemo da uočavamo i preispitujemo, kao i da učimo iz primera saradnje u našim školama.

Objasnite studentima svrhu ovog zadatka. Podstaknite ih da uočavaju i kritički preispituju u čemu se ogleda prava saradnja i objasnite im da kvalitet studije nije u tome da pronađu idealan primer saradnje, već da umeju da analiziraju postojeće primere – uočavaju i komentarišu šta je u njima saradničko a šta ne, šta u kontekstu utiče na saradnju, kakva je uloga nastavnika u saradnji, kao i da razvijaju ideje za svoj budući rad.

Studija slučaja saradnje u školi

Pratite sledeće korake pri obavljanju zadatka:

1. Posmatrajte šta se u školi radi saradnički i o čemu nastavnici govore kao o saradnji.

2. Izaberite o kom primeru saradnje ćete pisati. To može biti primer saradnje nastavnika sa bilo kojim akterom školskog života (roditeljima, stručnim saradnicima, kolegama nastavnicima...). Pišite o primeru jednog konkretnog slučaja u kome se dešava saradnja (poželjno je da to bude primer prave, uspešne, partnerske saradnje!), a ne uopšteno o saradničkim odnosima.

3. Možete pisati (a) o slučaju saradnje koji ste sami uočili u praksi ili (b) o slučaju o kome Vam je ispričao neki nastavnik.

a) Ukoliko pišete o saradnji koju ste uočili: Pratite slučaj saradnje i potrudite se da o njemu dobijete što više informacija (kako je započela - ko je inicirao i zbog čega, kako se odvija i šta joj je cilj, šta su uloge učesnika, šta na nju utiče, koji problemi je prate...).

b) Ukoliko ne uočavate primer prave saradnje o kome biste pisali, zamolite nekog nastavnika da Vam opiše jedan konkretan primer svoje saradnje sa nekim (roditeljem, kolegom, stručnim saradnikom...). Neka Vam ispriča o slučaju saradnje koju smatra naročito uspešnom. Potrebno je da, kroz intervju, saznate: sa kim je nastavnik sarađivao, u čemu se ogledala ta saradnja i kako je do nje došlo (ko je inicirao i šta su bile uloge svakog od učesnika), šta je uticalo na saradnju i zašto je nastavnik smatra uspešnom.

4. Napišite izveštaj koji sadrži:

- Informaciju o tome kako ste i zašto izabrali slučaj saradnje (lično posmatranje ili intervju sa nastavnikom).
- Opšte podatke o kontekstu i akterima saradnje: mesto, vrsta škole, nastavni predmet i iskustvo nastavnika, ostali podaci koje smatrate relevantnim za slučaj saradnje koji prikazujete.

- Opis jednog konkretnog slučaja saradnje nastavnika sa nekim akterom školskog života u kome je vidljivo: ko su akteri, u čemu se ogleda ta saradnja, kako je do nje došlo, u kojim okolnostima se odvija.
- Analizu opisanog slučaja u kome ćete nastojati da uočite i obrazložite: odlike opisane saradnje, vrstu problema u vezi sa kojima se saradnja dešava, faktore koji su uticali na nju, čemu je ona doprinela. U analizi ćete komentarisati opisani slučaj saradnje iz perspektive savremenih shvatanja saradnje.
- Ideje za Vaš (budući) nastavnički rad proistekle iz ove analize.

Opis inkluzivnosti škole

Zadatak:

Opis inkluzivnosti škole

Ciljevi:

- razumevanje i preispitivanje sopstvenih pretpostavki o inkluzivnosti obrazovanja,
- kritičko preispitivanje različitih aspekata funkcionisanja škole.

Način realizacije zadatka:

- priprema za upotrebu indeksa za inkluziju,
- popunjavanje instrumenta za vrednovanje inkluzivnog razvoja škole na osnovu iskustva u školi,
- opisivanje inkluzivnosti škole,
- identifikovanje prioriternih oblasti za unapređivanje inkluzivnosti škole,
- predlaganje aktivnosti za unapređivanje inkluzivnosti škole u oblastima koje su identifikovane kao prioritete.

Produkt:

Popunjen instrument za vrednovanje inkluzivnog razvoja škole i izveštaj

Inkluzija u obrazovanju podrazumeva uključivanje sve dece u sistem obrazovanja i kvalitetno obrazovanje za svu decu. To je proces stalnog učenja i kvalitetnog učešća svih učenika, ali i onih koji ih kroz taj proces vode. Učešće podrazumeva zajedničko učenje i saradnju u kojoj se svaki učenik jednako primećuje, prihvata i uvažava, bez obzira na bilo koju ličnu odliku.¹⁵

Pre ovog zadatka, neophodno je da upoznate studente sa razvojem i osloncima inkluzivnog obrazovanja. Izveštaj koji studenti predaju je odličan povod za razgovor o implicitnim teorijama studenta o inkluzivnom obrazovanju.

¹⁵ But, T. i Ejnskou, M. (2010). *Priručnik za inkluzivni razvoj škole*. Beograd: Save the Children, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.

Opis inkluzivnosti škole

Koraci u obavljanju zadatka:

1. Popunite instrument za vrednovanje inkluzivnog razvoja škole na osnovu Vašeg iskustva u školi (opservacija časa, dešavanja u hodnicima, na odmorima, razgovora sa učenicima, nastavnicima, stručnom službom, direktorom...). Instrument možete naći na 99. stranici Priručnika za inkluzivni razvoj škole.¹⁶
2. Na osnovu popunjenog instrumenta je potrebno da opišete inkluzivnost škole po dimenzijama inkluzivne kulture, politike i prakse. Ne postoji format za pisanje ovog izvještaja, ali ne bi trebalo da bude duži od 2 stranice. Na primer, na osnovu čega ste zaključili da li se od svih učenika očekuje da maksimalno razvijaju svoje mogućnosti ili da li škola i zaposleni rade na otklanjanju barijera za učenje i učešće u svim školskim aktivnostima. Instrument koristite kao vodič za opisivanje. Pokušajte da izdvojite ono što vidite kao jake strane škole, a šta je ono na čemu je potrebno raditi.
3. Izdvojite manji broj prioriternih oblasti, najviše 3, opet vodeći se popunjenim instrumentom, na kojima bi škola, prema Vašem mišljenju, u narednom periodu trebalo da radi.
4. Nakon svake prioriternne oblasti koju ste naveli, navedite konkretne aktivnosti koje škola može preduzeti da bi doprinela razvoju tih oblasti. Možete navesti i kako bi merili napredak u datim oblastima, ali to nije obavezno.

Uz izvještaj predajete popunjen instrument.

¹⁶ But, T. i Ejnskou, M. (2010). *Priručnik za inkluzivni razvoj škole*. Beograd: Save the Children, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja. Dostupno na: <http://www.dils.gov.rs/documents/filesEducation/mart2012/Prirucnik%20za%20Inkluzivni%20razvoj%20skole.pdf>

Opis inkluzivnosti škole

Instrument za vrednovanje inkluzivnog razvoja škole

Za svaku od datih tvrdnji, znakom „X” označite polje koje najviše odražava vaše lično mišljenje.

DIMENZIJA A: Stvaranje inkluzivne kulture	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se	potrebno mi je još informacija
A.1.1. Svako oseća da je dobrodošao.				
A.1.2. Učenici pomažu jedni drugima.				
A.1.3. Zaposleni u školi međusobno dobro sarađuju.				
A.1.4. Zaposleni u školi i učenici se ophode jedni prema drugima s poštovanjem				
A.1.5. Zaposleni u školi i roditelji/staratelji konstruktivno sarađuju.				
A.1.6. Nastavnici i organi rukovođenja i upravljanja konstruktivno sarađuju.				
A.1.7. Škola sarađuje sa različitim interesnim grupama u lokalnoj zajednici.				
A.2.1. Od svih učenika se očekuje da maksimalno razvijaju svoje mogućnosti.				
A.2.2. Nastavnici, uprava škole, roditelji/staratelji i učenici razumeju i prihvataju inkluzivne principe i vrednosti.				
A.2.3. Postoji jednako uvažavanje svih učenika.				
A.2.4. Zaposleni u školi i učenici se odnose jedni prema drugima sa uvažavanjem i razumevanjem značaja svake ličnosti i uloge koju ima.				
A.2.5. Zaposleni u školi nastoje da uklone prepreke za učenje i učešće u svim školskim aktivnostima				
A.2.6. Škola aktivno radi na smanjivanju svih vidova diskriminacije.				

DIMENZIJA B: Kreiranje inkluzivne politike	<i>potpuno se slažem</i>	<i>delimično se slažem</i>	<i>ne slažem se</i>	<i>potrebno mi je još informacija</i>
B.1.1. Zapošljavanje i stručno usavršavanje nastavnika ostvaruje se stručno i odgovorno.				
B.1.2. Novozaposlenima se pomaže u adaptaciji u školsku sredinu.				
B.1.3. Škola nastoji da primi sve učenike iz lokalne zajednice				
B.1.4. Školska objekat i prostor su uređeni tako da omogućavaju pristupačnost za sve učenike i korisnike.				
B.1.5. Novim učenicima se pomaže da se uklope u školsku sredinu.				
B.1.6. Pri formiranju odeljenja u školi uvažavaju se potrebe sve dece.				
B.2.1. Svi oblici podrške učenicima su koordinisani.				
B.2.2. Stručno usavršavanje nastavnika je u funkciji razvoja profesionalnih kompetencija za rad u kome se uvažavaju različitosti među učenicima.				
B.2.3. Uvažavanje posebnih obrazovnih potreba je deo politike škole zasnovane na inkluzivnim principima.				
B.2.4. Podzakonska akta kojima se bliže određuje pružanje dodatne podrške učenicima sa smetnjama u razvoju dosledno se primenjuju u pravcu smanjivanja prepreka za učenje i učešće svih učenika.				
B.2.5. Podrška za učenike koji uče srpski/maternji jezik kroz individualni razvojni plan usklađena je sa podrškom učenju svih nastavnih predmeta.				
B.2.6. Podrška učenicima u učenju i napredovanju je funkcionalno povezana sa realizacijom školskog programa (nastavnih programa i drugih vannastavnih aktivnosti).				
B.2.7. Smanjeni su pritisci i mere u vezi sa problemima u ponašanju učenika i isključivanje učenika iz škole.				

B.2.8. Smanjene su prepreke za pohađanje nastave.				
B.2.9. Nasilno ponašanje je smanjeno.				

DIMENZIJA C: Razvijanje inkluzivne prakse	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se	potrebno mi je još informacija
C.1.1. Nastava se planira tako da svi učenici mogu da uče.				
C.1.2. Časovi podstiču učešće svih učenika.				
C.1.3. Časovi razvijaju razumevanje različitosti.				
C.1.4. Učenici su aktivno uključeni u organizaciju i planiranje svog učenja.				
C.1.5. Učenici uče kroz zajednički rad.				
C.1.6. Ocenjivanje doprinosi postignuću svih učenika.				
C.1.7. Ponašanje u učionici zasniva se na uzajamnom poštovanju.				
C.1.8. Nastavnici planiraju, realizuju i vrednuju nastavu kroz razmenu i timski rad.				
C.1.9. Pedagoški asistenti podržavaju učenje i učešće svih učenika.				
C.1.10. Domaći zadaci doprinose učenju svih učenika.				
C.1.11. Svi učenici učestvuju u vannastavnim aktivnostima.				
C.2.1. Različitosti među učenicima koriste se kao resursi za planiranje i ostvarivanje nastave i učenja.				
C.2.2. Stručnost nastavnog i vaspitnog osoblja se u potpunosti koristi.				
C.2.3. Nastavnici razvijaju resurse za podršku učenju i učešću učenika.				
C.2.4. Resursi u lokalnoj zajednici su poznati i koriste se.				
C.2.5. Školska sredstva su pravedno raspoređena u funkciji održavanja inkluzije.				

Intervju sa nastavnikom: individualne razlike među učenicima

Zadatak:

Intervju sa nastavnikom o individualnim razlikama među učenicima

Ciljevi:

Osnovni cilj ovog zadatka je upoznavanje sa raznovrsnošću učenika i raznovrsnošću pristupa različitim učenicima, a radi razvoja osetljivosti za individualne razlike.

Dodatni ciljevi su:

- uviđanje kompleksnosti uloga i zadataka nastavnika, sa posebnim osvrtom na složenost interakcije sa različitim učenicima,
- podsticanje kritičkog mišljenja,
- podsticanje kreativnosti i fleksibilnosti pri planiranju, a potom i realizovanju nastave,
- vežbanje komunikacijskih veština – veština aktivnog slušanja, usmeravanja razgovora u željenom pravcu, postavljanja potpitanja, a sve to uz uvažavanje sagovornika,
- uviđanje specifičnosti (prednosti i mana) intervjuja kao tehnike za prikupljanje podataka.

Način realizacije zadatka:

Priprema za izvođenje intervjuja, intervjuisanje jednog nastavnika i izveštavanje.

Produkt:

Transkript intervjuja i kritički osvrt na sadržaje koje je iznosio intervjuisani nastavnik.

Šta su individualne razlike?

Individualne razlike su manje ili veće relativno trajne varijacije koje postoje među članovima iste vrste ili unutar društvene grupe u pogledu morfoloških, fizioloških ili psiholoških osobina (Trebješanin, 2001)... i nekih drugih karakteristika koje dolaze iz konteksta.

Pripremite se za zadatak tako što ćete proučiti tekstove o intervjuu i uputstvo u nastavku.

Dogovorite se sa nastavnikom o vremenu za intervju. Očekivano je da će Vam za taj razgovor biti potrebno pola sata do 45 minuta.

Priprema za vođenje intervjua podrazumeva i da se prethodno informišete o individualnim razlikama među učenicima.

Šta je intervju?

Intervju kao tehnika za prikupljanje podataka predstavlja usmeni način postavljanja pitanja i davanja odgovora.

Za ovaj zadatak najprimerenijim se pokazao polustrukturirani intervju jer pruža fleksibilnost, uvažava individualne razlike među nastavnicima, a opet obezbeđuje strukturu i omogućuje ispunjenje ciljeva zadatka.

Zašto intervju?

- Fleksibilnost – možete promeniti formulaciju pitanja, ako ispitanik ne razume šta ga pitate.
- Posmatranje reakcije – pored verbalnog izražavanja možete pratiti i neverbalne znakove .
- Emotivno obojena pitanja – o nekim temama nije lako pričati.
- Odgovori ispitanika su opširniji i potpuniji.

Od studenta se očekuje da, kroz polustrukturirani intervju, dođe do saznanja od nastavnika, „iz prve ruke“, o tome po čemu se sve učenici razlikuju, te da sa konkretnim primerima iz prakse poveže saznanja stečena na fakultetu o individualnim razlikama u intelektualnim sposobnostima, motivaciji, ličnosti, stilovima učenja i sl. Kroz razgovor će uvežbavati i svoje komunikacijske veštine, a kroz pisanje izveštaja, tačnije Refleksije, imaće priliku da razvija kritičko i kreativno mišljenje.

Intervju sa nastavnikom može se koristiti i kao način učenja o drugim aspektima rada nastavnika. Na primer, u nastavku je dato uputstvo za intervju nastavnika o problemima nastave jednog predmeta, koji može pomoći studentu da postane svestan nekih problema u nastavi, da sagleda nastavu određenog predmeta iz perspektive drugih nastavnika, da mišljenje drugih nastavnika upoređuje sa svojim...

Uputite studente u aktivnost intervjuisanja kroz razgovor o različitim vrstama intervjuja, mogućim teškoćama i tipičnim greškama, razgovor o njihovim brigama u vezi sa intervjuisanjem, modelovanjem intervjuisanja.

Sugerišite studentima da koriste intervju kao način učenja o praksi i u vezi sa drugim problemima koji ih interesuju.

Intervju sa nastavnikom: individualne razlike među učenicima

Priprema za intervju

1. Uspostavljanje kontakta, predstavljanje sebe i informisanje sagovornika o cilju
Vaše posete: Ko ste Vi i zašto ste tu? Uvodni iskaz kojim pokazujemo da poštujemo sagovornika i smatramo da je vredan izvor informacija vezanih za cilj intervju.
2. Definisanje cilja intervju: Zašto ste tu i šta je ono što želite da saznate?
3. Sastavljanje okvirne lista pitanja (polustrukturirani intervju).
4. Aktivno slušanje i praćenje osećanja osobe (ne zaboraviti da, iako nam direktno nisu cilj intervju, neke informacije, kao što su osećanja koja osoba ima potrebu da iznese, neguju dobar kontakt i omogućavaju dolaženje do kvalitetnijih podataka).

Tok glavnog dela intervju

- Načelno šta misli o individualnim razlikama među učenicima i koje razlike on smatra da su važne u školi:
 - Po čemu se učenici mogu razlikovati? Bitno je da nastavnik sam navede osobine po kojima razlikuje učenike, a jedino ako izostavi nešto što vi mislite da je važno – postavite konkretno pitanje.
- Šta nastavnik čini da bi svoju nastavu prilagodio individualnim razlikama među učenicima:
 - Kako ste vi postupali sa...? Šta ste činili kako biste nastavu prilagodili...? Bitno je pitati za konkretnu grupu dece.
 - Opis slučaja učenika koji je bio posebno izazovan za praksu nastavnika:
 - Koje su to osobine koje su ga razlikovale od drugih? Po čemu je to dete bilo posebno?
 - Kako se nastavnik postavio u odnosu na to dete? Da li je prilagođavao nastavu specifičnostima tog deteta?
 - Kako su se drugi (nastavnici, učenici...) ponašali prema njemu?
 - Da li je moglo biti drugačije?

Pisanje izveštaja

Elementi izveštaja:

- osnovni podaci o mestu, vremenu i ispitaniku (dovoljno je navesti pol, veličinu mesta, tip škole, predmet koji predaje i godine rada u školi),
- tok intervjua – po mogućstvu, transkript snimka,
- Vaš zaključni izveštaj – refleksija.

Refleksiju uraditi nakon intervjua:

- Vaše iskustvo u ulozi intervjua, opšti utisak - Kako procenjujem ovo iskustvo?
- Šta sam naučio iz ovog iskustva:
 - na temu intervjua?
 - na temu individualnih razlika?
- Komentar nastavnikove priče (kritike, slaganja, šta biste vi drugačije...).

Intervju sa nastavnikom: izazovi u nastavi

Zadatak:

Intervju sa nastavnikom o poteškoćama u nastavi određenog predmeta

Ciljevi:

Bolje upoznavanje sa specifičnostima nastave datog predmeta, potencijalnim izazovima u nastavi, povezanosti između određene filozofije nastave, uverenja i konkretnih postupaka nastavnika, te i razvijanje kritičkog stava.

Način realizacije zadatka:

Priprema za izvođenje intervjuja, intervjuisanje jednog nastavnika i izveštavanje.

Produkt:

Transkript intervjuja i kritički osvrt na sadržaje koje je iznosio intervjuisani nastavnik

Možete zadati studentu da uradi dva intervjuja sa nastavnicima koji se razlikuju po godinama radnog iskustva, školi u kojoj rade, mestu u kome se škola nalazi, predmetu koji predaju i sl, kako bi uvideli eventualne sličnosti ili različitosti u opažanju nastave, a koje proističu upravo iz ovih razlika.

Intervju sa nastavnikom: izazovi u nastavi

Svrha: Utvrditi na koje poteškoće nastavnik nailazi prilikom realizacije nastave – sa kojim se disciplinskim izazovima suočava, koje ciljeve je teško ostvariti i zašto, koje nastavne metode sa teškoćom primenjuje i uopšte koje su to specifičnosti predmeta za koji je zadužen, a koje mogu predstavljati izazove u radu.

Tok intervjua

1. Predstava o poslu nastavnika uopšte

- Koja je osnovna motivacija za bavljenje poslom nastavnika? Da li je to bio prvi izbor ili splet okolnosti? Zašto?
- Kako bi opisao/la posao nastavnika? Koje su osnovne odlike posla nastavnika?
- Šta su dobre strane, tj. prednosti posla nastavnika, a šta su slabe strane, tj. mane tog posla? Kako se nosi sa tim manama?
- Da li je on/ona zadovoljan/na poslom nastavnika ili bi ga rado napustio/la? Šta bi trebalo da se promeni, pa da bude sasvim zadovoljan/na?

2. Specifičnosti nastave _____

- Koje su to specifičnosti nastave _____ u odnosu na druge predmete?
- Kakav je odnos učenika prema tom predmetu? A kakav je odnos kolega i roditelja prema predmetu?
- Koje ciljeve nastoji da ostvari (u odnosu na one propisane)? Na koji način se ti ciljevi razlikuju u odnosu na ciljeve propisane u okviru drugih predmeta? Šta se posebno ističe, a šta je možda zapostavljeno?
- Koje teme propisane planom i programom su, prema njegovom/njenom mišljenju, posebno važne? Kako učenici na njih reaguju?
- Kako započinje čas i kako završava čas? Na koji način se to razlikuje u odnosu na druge predmete?
- Koje nastavne metode i tehnike koristi, a koja nastavna sredstva? Na koji način se to razlikuje u odnosu na druge predmete?

- Kako uspostavlja odnos sa učenicima, kako uspostavlja discipline? Na koji način se to razlikuje u odnosu na druge predmete?
- Kako ocenjuje učenike, a kako uopšte evaluira nastavu? Na koji način se to razlikuje u odnosu na druge predmete?
- Organizuje li vannastavne aktivnosti? Kako one izgledaju i po čemu se razlikuju u odnosu na druge predmete?
- Sa kojim kolegama saraduje – sa kojim predmetima se može napraviti korelacija? Je li nekad održao/la neki čas ili vannastavnu aktivnost u saradnji sa nekim od kolega? Kako je to izgledalo?

3. Izazovi u nastavi _____

- Opis najtežih situacija, tj. najvećih problema na koje nailazi ili je nailazio/la na poslu, a koje su u vezi sa specifičnostima predmeta:
 - sa pojedinačnim učenicima - disciplinom,
 - odabirom metoda,
 - pojedinim temama,
 - evaluacijom,
 - vannastavnim aktivnostima,
 - kolegama, roditeljima...
- Zašto je baš to (bilo) teško?
- Kako je pokušao/la ili uspeo/la da prevaziđe te poteškoće?
- Na koje lične i spoljašnje resurse se oslanjao/la prilikom prevazilaženja tih poteškoća (npr. lično privatno iskustvo, inicijalno obrazovanje, seminari stručnog usavršavanja, kolege, itd.)

Pisanje izveštaja

Elementi izveštaja:

- osnovni podaci o mestu, vremenu i ispitaniku (dovoljno je navesti pol, veličinu mesta, tip škole, predmet koji predaje i godine rada u školi),
- tok intervjua – po mogućstvu, transkript snimka,
- Vaš zaključni izveštaj – refleksija, koja treba da sadrži kritički osvrt na nastavnikovu priču (kritike, slaganja, šta biste vi drugačije...).

Posmatranje i analiza prakse praćenja i ocenjivanja

Zadatak:

Analiza praćenja i ocenjivanja postignuća i procesa učenja učenika u nastavi

Ciljevi:

- upoznavanje kako se realizuje praćenje i ocenjivanje u našoj školi (na primeru tri nastavna časa),
- primena znanja o praćenju i ocenjivanju u analizi konkretne prakse.

Način realizacije zadatka:

Opservacija tri nastavna časa

Produkt:

Izveštaj

Ovaj zadatak pretpostavlja prethodno znanje studenata o funkcijama i praksama ocenjivanja. Moguće je varirati ga tako da materijal koji student donesu predstavlja početak učenja o različitim vrstama i funkcijama ocenjivanja. U svakom slučaju potrebno je obezbediti da student upoređuju ono što su videli u praksi sa savremenim shvatanjima ocenjivanja.

Posmatranje i analiza prakse praćenja i ocenjivanja

Posetite tri nastavna časa (razred i predmet, prema Vašem izboru) da biste posmatrali koje aktivnosti praćenja i ocenjivanja se odvijaju na tim časovima (bilo da to nastavnik pominje kao praćenje i ocenjivanje ili ne).

Obratite pažnju: kako su organizovane te aktivnosti, čemu one služe, kakva je uloga nastavnika, a kakva učenika...

Napišite izveštaj: Opišite i kvalitativno analizirajte šta ste videli (kakvo je bilo praćenje i ocenjivanje, čemu je služilo u procesu nastave, kojoj tradiciji ocenjivanja pripada...)

Posmatranje i analiza časa – polustrukturirana forma

Zadatak:

Analiza časa

Ciljevi:

- usvajanje pedagoške i didaktičke terminologije,
- razumevanje uloga nastavnika u nastavnom procesu,
- razumevanje koncepcija obrazovanja u nastavnom kontekstu,
- razumevanje celovitosti nastavnog procesa i razvijanje osetljivosti za različite aspekte nastave i njihovu međuzavisnost,
- podsticanje analitičnog i kritičkog stava prema nastavnoj praksi,
- razvijanje ideja za nastavni rad.

Koraci u realizaciji zadatka:

- priprema za opservaciju,
- posmatranje časa,
- analiza,
- izveštavanje: kritički osvrt, preporuka za unapređivanje.

Produkt:

Popunjen protokol za posmatranje časa

Šta je opservacija?

Opservacija je tehnika prikupljanja podataka u prirodnoj sredini, iz prve ruke. Može biti bez učestvovanja (spoljašnja) i sa učestvovanjem (kada onaj ko posmatra postaje deo pojave koju prati).

Da bismo uočili kako se sve može raditi u nastavi, kritički preispitali praksu i razvijati ideje za drugačiji rad, potrebno je da posmatramo sistematski. Za to nam koriste protokoli posmatranja. Različiti protokoli će nas usmeriti da uočavamo različite aspekte nastave. Pripremite se za opservaciju tako što ćete proučiti protokol i pažljivo pročitati uputstvo za popunjavanje.

Samo beleženje tokom časa će nam dati podatke na osnovu kojih ćemo moći da zaključujemo o posmatranom času. Upoređujući ono što smo videli sa ciljevima tog časa, željenim ishodom tog predmeta, opštim ciljevima vaspitanja i obrazovanja, kao i sa saznanjima o savremenoj nastavi... učićemo da kritički preispitujemo nastavu, što može biti početak kreiranja novih rešenja.

Različiti protokoli posmatranja vode fokusiranju studenta na različite aspekte rada i učenju različitih stvari. Na primer, prvi od ponuđenih protokola pomaže studentu da usvaja didaktičku terminologiju i vodi ga u procesu analize časa i praćenja sopstvenog procesa učenja. Drugi ponuđeni protokol informiše studenta o aktuelnim načinima spoljašnje evaluacije u našim školama i upoznaje ga sa različitim indikatorima za analizu.

Razgovarajte sa studentima o mogućnostima različitih protokola i dogovorite se načinu njihovog korišćenja.

Posmatranje i analiza časa – polustrukturirana forma

Protokol posmatranja i analize časa

Napomena: Pre posmatranja časa i popunjavanja protokola obavezno pročitajte deo sa uputstvom za popunjavanje!

datum i vreme posmatranja časa _____ od _____ do _____ časova.

mesto _____ naziv škole _____ vrsta škole: OŠ SSŠ GIM

razred: _____ broj učenika na času: _____ nastavni predmet _____

1. Tema časa:

2. Tip časa:

3. Ciljevi časa:

4. Opis toka časa:

5. *Osnovni metodički oblik rada*: uobičajena nastava (tradicionalna / predavačka / transmisivna / frontalna) ili interaktivnog tipa (rad na projektu, problemska, kooperativna, tematska...) ili... _____

<p>6. <i>socijalni oblici rada</i>:</p> <p>FR IR RG RP</p>	<p>7. <i>izvori znanja na času</i>:</p>	<p>8. <i>glavne interakcije</i>:</p>
<p>9. <i>metode na času</i>:</p> <p>a. predavanje nastavnika: klasično, popularno, mini predavanje, predavanje uz PowerPoint prezentaciju</p> <p>b. izlaganje učenika,</p> <p>c. diskusija, debata, dijalog (vođeni razgovor)</p> <p>d. brainstorming (oluja ideja, mozgalica)</p> <p>e. igra uloga, simulacija, dramatizacija</p> <p>f. rešavanje problema, eksperiment, rad na projektu, istraživanje</p> <p>g. međusobno podučavanje učenika</p> <p>h. kreiranje šema, postera, mapa pojmova, zidnih novina, klasifikacija...</p> <p>i. rad sa portfoliom</p> <p>nešto drugo: _____</p>		

UPUTSTVO ZA POPUNJAVANJE PROTOKOLA

1. *tema časa*: pitati nastavnika, pa to upisati.
2. *tip časa*: uvodni, obrada, utvrđivanje i vežbanje, ocenjivanje, kombinovani.
3. *ciljevi časa*: nabrojati 1., 2., 3. ... upisati na osnovu nastavnikove pripreme za čas, ili tako što ćete pitati nastavnika.
4. *opis toka časa*: zapisati aktivnosti redom kako se javljaju (npr. nastavnik najavljuje temu časa, nastavnik predaje novu lekciju, učenici slušaju izlaganje, učenici rade u malim grupama na... nastavnik najavljuje da će preostalo vreme iskoristiti za ocenjivanje nekoliko učenika... nastavnik zadaje domaći zadatak...) tako da čitaoci protokola mogu da steknu sliku kako se čas odvijao. U ovom delu se trudite da ne iznosite svoje komentare i analize o času, već samo što verodostojnije opišite ono što se na času dešavalo!
5. *osnovni metodički oblik rada*: zaokružiti da li je uobičajena ili nastava interaktivnog tipa, ili upišite drugi odgovor ukoliko smatrate da je potrebno.
6. *socijalni oblici rada* - zaokružiti sve koji se javljaju: frontalni rad (FR), individualni rad (IR), rad u malim grupama (RG), rad u parovima (RP).

7. *izvori znanja na času*: upisati sve koji se javljaju (npr. nastavnikovo predavanje, iskustva/dileme učenika, fotografije, štampani tekst, internet stranica, didaktički materijal, objekti iz prirode...).
8. *glavne interakcije*: upisati samo ako se insistira na posebnim interakcijama između učenika (deljenje razumevanja, elemenata zadatka, odgovornosti), na interakcijama učenika sa gradivom i drugim izvorima znanja (otkrivanje predznanja, lična iskustva o temi, razumevanje novog), na interakcijama između učenika i nastavnika (deljenje razumevanja, stanovišta, dilema, zajedničko osvetljavanje nepoznatog) itd.
9. *metode na času*: zaokružiti sve koje se koriste i/ili dopisati svojim rečima šta se koristi, što deskriptivnije kako bi bilo vidljivo koje se metode koriste i gde se odvija nastava.

OSVRT NA POSMATRANI ČAS

Komentari o ciljevima časa:

*Da li su jasni i raznovrsni? Kakve su vrste (nivoi znanja, oblasti razvoja...)?
Objasnite svoj odgovor.*

Kakav je odnos između ciljeva, sadržaja i načina rada?

Da li su aktivnostima na času „pokriveni“ svi ciljevi časa? U kojoj meri su postavljeni ciljevi ostvareni? Objasnite svoj odgovor.

Komentar načina rada na času:

Kakva je aktivnost učenika na času? Šta učenici zaista uče kroz te aktivnosti? Da li je nastavnik pratio i prilagođavao nastavu u skladu sa reakcijama učenika i na koji način?

Komentar o ulogama koje nastavnik ostvaruje tokom časa?

Na kojoj koncepciji obrazovanja / nastave je ovaj čas zasnovan? Obrazložite odgovor.

Vaš opšti komentar o času:

Šta ste naročito dobro videli/naučili posmatrajući ovaj čas? Šta bi ste promenili u ovom času kako bi on bio uspešniji?

Posmatranje i analiza časa – strukturirana forma

Zadatak:

Analiza časa

Ciljevi:

- unapređivanje osetljivosti na različite aspekte nastave i njihovu međuzavisnost,
- podsticanje analitičnog i kritičkog stava,
- uviđanje kompleksnosti uloga i zadataka nastavnika: neophodnost i vođenja računa o više aspekata nastave istovremeno (od uspostavljanja pozitivne radne atmosfere, preko upotrebe adekvatnih nastavnih metoda, pa do odabira najpogodnijih načina vrednovanja),
- razvijanje ideja za unapređivanje prakse.

Koraci u realizaciji zadatka:

- priprema za opservaciju,
- posmatranje časa,
- analiza,
- izveštavanje: kritički osvrt, preporuka za unapređivanje.

Produkt:

Popunjen protokol za posmatranje časa, esej koji se sastoji iz kritičkog osvrta na relevantne aspekte časa, kao i preporuke za unapređenje nastave.

Da biste detaljnije upoznali različite karakteristike nastave na jednom času i uloge nastavnika u tome, posmatrajte čas uz pomoć protokola u nastavku. To je Obrazac za posmatranje i vrednovanje školskog časa – oblast kvaliteta Nastava. Popunite ga u skladu sa uputstvom naznačenim na vrhu tabele. Pre časa treba da od nastavnika čiji čas posmatrate dobijete informacije o broju učenika u odeljenju, nastavnoj jedinici, tipu časa i ciljevima časa. Nakon posmatranog časa, potrebno je da odgovorite na pitanja otvorenog tipa naznačena ispod tabele. Ukoliko okolnosti to dozvoljavaju, možete posmatrati više časova i to časove različitih nastavnika.

Osnovni cilj ovog zadatka jeste unapređivanje osetljivosti na različite aspekte nastave i njihovu međuzavisnost, ali, ovaj zadatak može doprineti i drugim značajnim dodatnim ciljevima:

- Uviđanje važnosti primene odgovarajućih metodičkih rešenja u nastavi, koja su usklađena sa predmetnim sadržajem, ali i potrebama i predznanjima učenik
- Prepoznavanje indikatora učenja, odnosno prepoznavanje situacija u kojima je došlo do učenja
- Razumevanje različitih načina uspostavljanja pozitivne radne atmosfere na času i njihovo prepoznavanje
- Uviđanje značaja evaluacije i davanja povratne informacije u funkciji daljeg učenja i razvoja

Dakle, lista standarda i indikatora predviđenih Obrascem ukazuje studentima na polja delovanja nastavnika koja su od značaja za kvalitetno sprovođenje nastavnog procesa, a ujedno i izoštrava percepciju i usmerava pažnju na međuzavisnost različitih aspekata nastavnog procesa.

Ukoliko se zadaje zajedno sa zadatkom Intervju sa nastavnikom na temu filozofija nastave i/ili Esej na temu „Moja filozofija nastave“, služi povezivanju apstraktnog sa konkretnim – vrednosti, misije, uverenja nastavnika sa konkretnim postupcima na času, njegovim odnosom prema učenicima i sl. kao i poređenju sopstvenih uverenja sa uverenjima nastavnika.

Posmatranje i analiza časa – strukturirana forma

Forma za opservaciju časa

na osnovu Obrasca za posmatranje i vrednovanje školskog časa
(oblast kvaliteta *Nastava i učenje*)

Pre opservacije

Datum: _____

Škola i odeljenje: _____

Broj učenika u odeljenju: _____

Predmet: _____

Nastavna jedinica: _____

Tip časa: _____

Ciljevi časa: _____

Polje „Procena“ štiklirajte ako je indikator prisutan.

U koloni „Procena standarda“ zaokružite nivo ostvarenosti od 1 do 4, pri čemu je:

- 1 – neostvaren standard (prisutno manje od 3 indikatora),
- 2 – delimično ostvaren standard (prisutno 3 indikatora),
- 3 – dobro ostvaren standard (prisutno 4 indikatora),
- 4 – u potpunosti ostvaren standard (prisutni svi indikatora).

Standard		Indikator	Procena	Procena standarda
2.1. Nastavnik primenjuje odgovarajuća didaktičko-metodička rešenja na času	2.1.1.	Nastavnik jasno ističe ciljeve časa		Nivo 1 2 3 4
	2.1.2.	Nastavnik daje uputstva i objašnjenja koja su jasna učenicima		Beleške:
	2.1.3.	Nastavnik ističe ključne pojmove koje učenici treba da nauče		
	2.1.4.	Nastavnik koristi nastavne metode koje su efikasne u odnosu na cilj časa		
	2.1.5.	Nastavnik postupno postavlja sve složenija pitanja/zadatke/zahteve		

2.2. Nastavnik uči učenike različitim tehnikama učenja na času	2.2.1.	Nastavnik uči učenike kako da koriste različite načine/ pristupe za rešavanje zadataka/ problema		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.2.2.	Nastavnik uči učenike kako da novo gradivo povežu sa prethodno naučenim		
	2.2.3.	Nastavnik uči učenike kako da povežu nastavne sadržaje sa primerima iz svakodnevnog života		
	2.2.4.	Nastavnik uči učenike kako da u procesu učenja povezuju sadržaje iz različitih oblasti		
	2.2.5.	Nastavnik uči učenike da postavljaju sebi ciljeve u učenju		
2.3. Nastavnik prilagođava rad na času obrazovno-vaspitnim potrebama učenika	2.3.1.	Nastavnik prilagođava zahteve mogućnostima učenika		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.3.2.	Nastavnik prilagođava tempo rada različitim potrebama učenika		
	2.3.3.	Nastavnik prilagođava nastavni materijal individualnim karakteristikama učenika		
	2.3.4.	Nastavnik posvećuje vreme učenicima u skladu sa njihovim obrazovnim i vaspitnim potrebama		
	2.3.5.	Nastavnik primenjuje specifične zadatke/ aktivnosti/ materijale na osnovu IOP-a za učenike kojima je potrebna dodatna podrška u obrazovanju (samo ako postoji IOP)		
2.4. Učenici stiču znanja na času	2.4.1.	Učenici su zainteresovani za rad na času		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.4.2.	Učenici aktivno učestvuju u radu na času		
	2.4.3.	Aktivnosti/radovi učenika pokazuju da su razumeli predmet učenja na času		
	2.4.4.	Učenici koriste dostupne izvore znanja		
	2.4.5.	Učenici koriste povratnu informaciju da reše zadatak/ unaprede učenje		
	2.4.6.	Učenici procenjuju tačnost odgovora/ rešenja		
	2.4.7.	Učenici umeju da obrazlože kako su došli do rešenja zadatka/problema		

2.5. Nastavnik efikasno upravlja procesom učenja na času	2.5.1.	Nastavnik efikasno strukturira i povezuje delove časa		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.5.2.	Nastavnik efikasno koristi vreme na času		
	2.5.3.	Nastavnik na konstruktivan način upravlja i održava disciplinu u skladu sa dogovorenim pravilima		
	2.5.4.	Nastavnik funkcionalno koristi postojeća nastavna sredstva		
	2.5.5.	Nastavnik usmerava interakciju među učenicima tako da je ona u funkciji učenja (koristi pitanja, ideje, komentare učenika za rad na času)		
	2.5.6.	Nastavnik proverava da li su postignuti ciljevi časa		
2.6. Nastavnik koristi postupke vrednovanja koji su u funkciji daljeg učenja	2.6.1.	Nastavnik vrši ocenjivanje u skladu sa Pravilnikom o ocenjivanju učenika		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.6.2.	Nastavnik prilagođava zahteve mogućnostima učenika		
	2.6.3.	Nastavnik pohvaljuje napredak učenika		
	2.6.4.	Nastavnik daje potpunu i razumljivu povratnu informaciju učenicima o njihovom radu		
	2.6.5.	Nastavnik uči učenike kako da procenjuju svoj napredak		
2.7. Nastavnik stvara podsticajnu atmosferu za rad na času	2.7.1.	Nastavnik pokazuje poštovanje prema učenicima		Nivo 1 2 3 4 Beleške:
	2.7.2.	Nastavnik ispoljava empatiju prema učenicima		
	2.7.3.	Nastavnik adekvatno reaguje na međusobno nevažavanje učenika		
	2.7.4.	Nastavnik koristi različite postupke za motivisanje učenika		
	2.7.5.	Nastavnik daje učenicima mogućnost da postavljaju pitanja, diskutuju i komentarišu u vezi sa predmetom učenja na času		

Nakon opservacije

- Šta ste prepoznali kao nastavnikove snage i slabosti? Obrazložite.

- Koji je nastavnikov stil? A pristup nastavi?

- Koje sugestije i preporuke biste dali nastavniku zarad unapređenja nastavnčkih kompetencija? Šta biste Vi drugačije (u)radili?

Studija slučaja jednog učenika

Zadatak:

Studija slučaja jednog učenika

Ciljevi:

Osnovni cilj ovog zadatka je primena znanja iz psihologije pri opisu i razumevanju jednog učenika, kao i određenju pristupa u radu koji bi mu najviše odgovarao.

Specifični ciljevi su:

- primena teorija učenja i koncepta stilova učenja,
- primena teorija kognitivnog, socio-emocionalnog i moralnog razvoja, kao i koncepta afektivne vezanosti i roditeljskih stilova,
- primena teorija motivacije i ličnosti,
- primena teorija inteligencije i koncepta darovitosti i kreativnosti,
- uviđanje eventualno prisutne smetnje u razvoju ili učenju,
- osmišljavanje pristupa u radu koji bi u najvećoj meri uvažio specifičnosti datog učenika.

Način realizacije zadatka:

Opis jednog učenika korišćenjem pojmova i teorija iz oblasti psihologije.

Produkt:

Izveštaj o studiji slučaja jednog učenika

Šta je studija slučaja?

Studija slučaja je istraživački metod kojim se izučava jedan slučaj u dubinu, odnosno specifični primer koji ilustruje neko opšte načelo ili fenomen. Kako bi se izvela studija slučaja, odnosno kako bi se došlo do holističkog i detaljnog prikaza slučaja, koriste se raznovrsne tehnike za prikupljanje podataka – pre svega, opservacija, intervjui, analiza sadržaja i sl.

Za izvođenje ovog zadatka potrebno je da izaberete jednog učenika osnovne ili srednje škole koga dobro poznajete i koji vam je iz nekog razloga upečatljiv. Nakon što ste usvojili osnovne pojmove i teorije iz psihologije, probajte da opišete datog učenika koristeći se upravo tim pojmovima i teorijama. Bitno je da se vidi da ste u stanju da prepoznate u svakodnevnom životu pojmove iz psihologije, odnosno da vaše razumevanje ponašanja neke osobe ide dalje od razumevanja laika. Pored toga, potrebno je da opišite koji način rada bi sa datim učenikom bio najefektivniji, imajući u vidu njegove specifičnosti.

Ukoliko vam neke informacije nedostaju, možete obaviti dodatni razgovor sa učenikom, njegovim roditeljima, kolegama ili učenicima ili pregledati dostupnu dokumentaciju o učeniku.

Studija slučaja jednog učenika

Koraci u realizaciji zadatka:

- Odaberite jednog učenika koji vam je po nekoj karakteristici posebno upečatljiv.
- Nakon iščitavanja literature pratite njegovo ponašanje i probajte da ono što primetite i zaključujete o njemu opišete u skladu sa teorijama o kojima ste čitali/učili.
- Napišite studiju slučaja (2-3 strane) koja će da prikaže, s jedne strane, znanja o učeniku stečeno kroz iskustvo rada sa njim/njom, i, s druge strane, znanja stečena u okviru psihološke grupe predmeta.
 - Na osnovu razgovora sa učenikom, njegovog ponašanja prema nastavnicima i na osnovu eventualnog kontakta sa njegovim roditeljima, opišite kakav roditeljski stil imaju njegovi roditelji, na koji način ga nagrađuju/kažnjavaju, koje stavove su mu “usadili”, kako se sve to odražava na njegov emocionalni i socijalni razvoj;
 - Na kom stadijumu kognitivnog razvoja se nalazi, koje sposobnosti ima izražene, a koje su slabije razvijene, koji mu je stil učenja;
 - Kako je motivisan za školsko učenje, da i bi se moglo reći da je samoregulisan učenik;
 - Koje osobine ličnosti ima, koje “razvojne zadatke” još treba da reši;
 - Kako se ponaša u grupi – prema kome oseća (ne)naklonost, ko je za njega autoritet (i kakvu moć on ima);
 - Postoji li potreba za dodatnom podrškom i ako da – u kom domenu;
 - Šta je posebno u vezi sa njim – šta vam je izazov, šta poteškoća;
 - Kako ste neke poteškoće pokušavali da rešite, a kako sada, nakon iščitavanja literature mislite da možete da ih rešite.

Zapisivanje anegdotskih beleški

Zadatak:

- zapisivanje opisa događaja i situacija,
- razmišljanje o kontekstu u kome se događaj desio,
- interpretacija značenja događaja.

Ciljevi:

- razvijanje osetljivosti za uočavanje problema,
- podsticanje sistematičnosti u prikupljanju materijala za analizu događaja u kontekstu.

Način realizacije zadatka:

Kada uoči neku zanimljivost u školi – učionici, student zapisuje sve što se dogodilo, kao i kontekst u kome se to desilo. Može se vraćati na tumačenje događaja uz pomoć novih podataka o okruženju, teorijskih saznanja...

Produkt:

Anegdotska beleška u portfoliu.

Šta je anegdotska beleška?

Anegdotska beleška je kratak narativ u kome se opisuje nešto što se dogodilo i što je ostavilo utisak na onoga ko beleži. Potrebno je zapisati sve što se dogodilo što tačnije i što detaljnije, sa što više činjenica. Da bi beleška bila što verodostojnija, potrebno ju je zapisati odmah nakon događaja.

Nakon opisa može slede beleške o utiscima, načinu doživljaja te situacije, i osećanja koji je događaj izazvao, a zatim i pokušaj interpretacije. Tumačenjima se može vraćati i kasnije, svaki put kada student ima neki novi uvid ili razvije drugačiju perspektivu za tumačenje...

Analiza beležaka omogućava studentu da prati svoj odnos prema problemima u praksi.

Pisanje eseja

Zadatak:

Pisanje eseja na različite teme inspirisane događajima u praksi.

Ciljevi:

- podsticanje integrisanja znanja iz različitih izvora,
- osveščivanje sopstvenih stavova i njihovo ispitivanje iz perspective prakse,
- razvijanje profesionalnog identiteta nastavnika.

Način realizacije zadatka:

U pisanju eseja student polazi od zadate teme ili inspiracije iz prakse, a u pisanju integriše ideje iz različitih izvora, eksplicira i preispituje svoja stajališta.

Produkt:

Esej(i)

Teme za pisanje eseja mogu biti inspirisane pitanjima kojima se studenti bave u okviru različitih predmeta tokom studija, ali i pitanjima koje opažaju kao relevantna tokom prakse u školi. Teme mogu zadati ili predložiti predmetni nastavnici, ali to mogu biti i Vaše ideje za razmišljanje i pisanje o nečemu što vidite naročito važnim za Vaš razvoj kao nastavnika. Bez obzira na to o kakvoj je temi reč i kako se do nje došlo, dobar esej uvek predstavlja integraciju saznanja i uvida do kojih ste došli proučavajući različite pisane izvore (stručnu literaturu, časopise, Internet...) i „istražujući“ o fenomenu (mini-istraživanja, razgovori sa različitim akterima...), eksplicirajući sopstvena iskustva i razumevanja i preispitujući ih u novom svetlu.

Neke od mogućih tema su: *Šta je svrha obrazovanja?; Na koje načine ću ja kao nastavnik doprinositi etosu škole; Na koje načine bih mogao/la da obezbedim participaciju učenika u školi i nastavi; Koje uloge će mi biti teško da ostvarujem kao nastavnik i šta bi sve moglo da utiče na to koje ću uloge ostvarivati u radu; Šta je za mene dobar nastavnik i šta bi trebalo da naučim kako bih postao-la takav nastavnik?; Po kakvom bi nastavnom programu voleo/la da radim; Koje načine rada u nastavi bih najviše koristio/la i zbog čega?; Na koje načine bih ja kao nastavnik prikupljao podatke o svom radu i zašto...*

Pisanje eseja „Moja filozofija nastave“

Zadatak:

Pisanje eseja „Moja filozofija nastave“

Ciljevi:

- građenje pogleda na profesiju nastavnika i sebi kao nastavniku kroz preispitivanje sopstvenih uverenja i vrednosti u vezi sa tom profesijom,
- razvoj profesionalnog identiteta nastavnika kao reflektivnog praktičara.

Način realizacije zadatka:

Na osnovu realizovanih zadataka i ličnog iskustva u nastavi student piše esej u kom opisuje svoju filozofiju nastave.

Produkt:

Esej

Šta je „nastavnička filozofija“

Filozofija nastave jednog nastavnika predstavlja celovit pristup nastavi, koji se zasniva na njegovom razumevanju nastave i uloge nastavnika. Ona uključuje odgovore na pitanja kao što su: koji su moji ciljevi kao nastavnika, na koji način nameravam da te ciljeve ispunim, kako ću pratiti i unapređivati svoju nastavu i razvijati se kao nastavnik.

U velikom broju zemalja nastavničke filozofije su postale deo dosijea pri konkurisanju za posao nastavnika, pri čemu kandidati nastoje da kroz njih pokažu svoje najznačajnije ideje i iskustva i da se na taj način izdiferenciraju u odnosu na druge kandidate, ali i da pokažu prijemnoj komisije da je njihova filozofija ono što se u datoj školi traži. Međutim, nastavničke filozofije imaju i širu primenu. One mogu da služe samim nastavnicima u formativne svrhe – za refleksiju o svom radu, deljenje ideja i iskustava sa kolegama, i za unapređivanje prakse.

Šta je esej o filozofiji nastave?

Esej o filozofiji nastave predstavlja unikatan portret Vaše lične perspektive o nastavi i Vašoj ulozi u njoj. Započeti pisanje ovog eseja nije lak zadatak. Kako bi formulisali svoju nastavničku filozofiju, neophodno je da „zaronite“ duboko u probleme rada u nastavi. Za to Vam od pomoći može biti učenje o različitim konceptima i teorijama u vezi sa vaspitanjem, obrazovanjem i nastavom, razmatranje različitih problema iz domena nastavničkog rada, posmatranje rada nastavnika, razmene ideja sa kolegama.

Ipak, da bi napisali svoju nastavničku filozofiju, moraćete da krenete i dalje od posmatranja i uobičajenih formi školskog učenja, te nastojati da istražite sopstvena uverenja i stavove prema različitim pitanjima. Pitanja koja su data u instrukciji su tu da Vam pomognu u razmišljanju o različitim aspektima nastavničke profesije o kojima možete pisati u svom eseju.

Imajte na umu da je lična filozofija nastave nešto što je uvek otvoreno za izmene i dorade u skladu sa tim kako učite o nastavi i kako se razvijate kao nastavnici. Razvijanje filozofije nastave predstavlja kontinuiranu aktivnost u toku čitavog procesa nastavničkog obrazovanja i nastavničkog posla u budućnosti.

Česte greške u pisanju eseja:

- Previše uopšten, apstraktan, bez refleksije: esej ne prikazuje specifična uverenja, razmišljanja i ideje nastavnika;
- Negativan pristup: previše oslanjanja na negativna iskustva i na nepovoljne sredinske činioce, umesto postavljanja u proaktivnu poziciju i razmatranja načina da se nepovoljni aspekti prevaziđu;
- Priklanjanje klišeu ili poželjnoj perspektivi: esej koji proklamuje priklonjenost popularnim pristupima nastavi, bez argumentovanja zašto je taj pristup poželjan u kontekstu onoga što sam nastavnik želi da postigne u svom radu, na koje načine to konkretno namerava da radi, i tako dalje;
- Bez primera ili premalo primera: esej koji, uz ekspliciranje nastavničke filozofije, ne uključuje i naznake o tome na koji način autor namerava da svoju filozofiju i ostvari u svom radu (kroz primere i ideje, konkretne postupke koji ilustruju nastavnička shvatanja, ciljeve, metode i pristupe).

Pisanje eseja „Moja filozofija nastave“

Smernice za pisanje eseja

Zašto filozofija nastave?

Zato što...

- ... je to skup opštih principa koji usmeravaju praksu nastavnika,
- ... ukazuje na to šta, kako i zašto nastavnik nastoji da ostvari u svom radu,
- ... reflektuje stavove nastavnika,
- ... reflektuje definiciju dobre nastave i dobrog nastavnika.

Najkrupnija pitanja na koje esej treba da odgovori su „*Kako bi izgledala moja nastava i zašto baš tako?*“. Međutim, da bi se došlo do odgovora na ovo pitanje, nužno je suočiti sa nizom drugih tema i pitanja:

Teme	Neka pitanja na koja možete odgovoriti	Osvrt na proces učenja – razvijanja filozofije nastave
<i>Moja motivacija za profesiju nastavnik</i>	Šta me motiviše da postanem nastavnik? Zašto baš nastavnik ovog predmeta? Kako bi opisao/la posao nastavnika, koje su osnovne odlike tog posla? Šta su dobre strane, tj. prednosti posla nastavnika, a šta su slabe strane, tj. mane tog posla?	Zašto baš tako mislim? Šta je presudno uticalo da formiram takvo mišljenje (moje učeničko i studentsko iskustvo, učenje kroz predmete na studijama, iskustva na praksi u školi...)?
<i>Moji ciljevi u nastavi</i>	Šta je to što želim da ostvarim kroz svoju nastavu, što smatram naročito vrednim i značajnim? Zašto te ciljeve smatram važnim? Šta očekujem da budu ishodi moje nastave - šta je to što svaki učenik treba da dobije od mog predmeta (šta da nauči, razvije...)?	Kada sam tačno i zbog čega nešto promenio-la u načinu razumevanja?
<i>Moje shvatanje učenika, učenja/nastave i sopstvene nastavničke uloge</i>	Šta je za mene učenje i kako učenici uče? Kakvo učenje bih nazvao-la uspešnim? Kako do takvog učenja dolazi? Kako osigurati uslove za učenje? Čemu služi nastava? Šta za	

	<p>mene čini dobar čas i zbog čega?</p> <p>Kakav položaj i uloge učenika bih nastojao da uspostavim u nastavi?</p> <p>Kakav odnos nastavnik – učenik/učenici bi nastojao da uspostavim u nastavi?</p> <p>Koje bi nastavničke uloge najviše nastojao/la da ostvarujem i zbog čega? Kako bi opisao/la dobrog nastavnika?</p>	
<i>Načini rada u nastavi</i>	<p>Koje nastavne metode i oblike rada bi koristio kako bi ispunio svoje ciljeve i zbog čega baš njih? Kakve bi zadatke davao učenicima za rad na časovima? Na koji način bi nastojao da uskladim svoju nastavu različitim učenicima (različitih sposobnosti, interesovanja, stilova učenja...)?</p>	
<i>Načini praćenja i unapređivanja nastave</i>	<p>Kako ću pratiti i proveravati da li ostvarujem ciljeve u nastavi? Koji su za mene pokazatelji uspešnosti rada na času? Na koje bi sve načine ocenjivao rad učenika i zašto? Kako bi koristio rezultate vrednovanja svog nastavnog rada? Na koje načine bi nastojao da unapredim svoju nastavu, čime bi se pri tom rukovodio?</p>	
<i>Moj profesionalni razvoj kao nastavnika</i>	<p>Kakav je moj odnos prema profesionalnom razvoju? U kojim segmentima smatram da bi najviše trebao da se razvijam u budućnosti kako bi se približio/la svojoj ideji dobrog nastavnika? (na osnovu odabranih oblasti probaj da postaviš najviše tri cilja za samorazvoj u narednom periodu i da osmisliš načine na koje ćeš ostvariti te ciljeve). Na koje načine bih pratio i osiguravao svoj kontinuirani profesionalni razvoj?</p>	

Planiranje i realizacija evaluativne aktivnosti

Zadatak:

Planiranje i realizacija evaluativne aktivnosti

Ciljevi:

- osposobljavanje studenta da planira i realizuje različite aktivnosti u praćenju i ocenjivanju,
- osposobljavanje za praćenje/preispitivanje sopstvene prakse.

Način realizacije zadatka:

- planiranje jedne aktivnosti praćenja – ocenjivanja napredovanja učenika u učenju,
- realizacija aktivnosti u dogovoru sa nastavnikom iz škole,
- analiza iskustva i rezultata, te njihovog značenja za dalji nastavni rad.

Produkt:

Izveštaj

Objasnite studentima da zadatak ima nekoliko elemenata i ciljeva, te da je važno da pri planiranju razjasne sebi cilj evaluativne aktivnosti, da prate proces realizacije, da prikupe podatke o onome što su pratili i da ih zatim analiziraju. Uspešnost ovog zadatka ne ogleda se toliko u vešto izvedenoj aktivnosti, već u analiziranju rezultata evaluativne aktivnosti i učenju o ocenjivanju kroz ovu aktivnost.

Planiranje i realizacija evaluativne aktivnosti

Planiranje

1. *Šta*: Dogovorite se sa nastavnikom o evaluativnoj aktivnosti kojom ćete pratiti neki aspekt rada i napredovanja učenika. Aktivnost treba da bude deo nastave, u skladu sa nastavnim programom predmeta. Možete da pratite i ocenjujete sve ono što može da bude cilj nastave. Vi možete da predložite šta biste procenjivali, ili da pođete od potrebe koju nastavnik ima. Na primer, to mogu da budu:

- rezultati učenja (predznanja i iskustva, znanja i veštine, način razumevanja složenih problema, učenički odnos prema problemima...),
- učenička osposobljenost da uče, da prate svoj napredak, da se samoprocenjuju.

2. *Kada*: Dogovorite se sa nastavnikom kada ćete obaviti ovu aktivnost (tome može biti posvećen ceo čas, ili jedan deo – zavisno od toga šta pratite i kako ste se dogovorili sa nastavnikom).

3. *Kako*: Osmislite i strukturirajte aktivnost pomoću koje ćete pratiti (konkretizujte predmet praćenja, razjasnite sebi šta tačno želite da postignete, te osmislite kako će aktivnost teći, kako ćete doći do podataka, koliko je vremena potrebno... kao i način korišćenja dobijenih rezultata).

Realizacija

4. Prema dogovoru sa nastavnikom, na času ili delu časa, realizujte aktivnost.

Analiza

5. Analizirajte i interpretirajte dobijene podatke (samostalno ili sa nastavnikom). Razmislite o njihovom značenju za dalju nastavu (šta vam govore, ko će ih koristiti, šta biste vi radili da ste nastavnik...).

6. Napišite izveštaj.

Šta bi trebalo da sadrži izveštaj:

- Opis konteksta: koji nastavni predmet, koji uzrast, kako ste izabrali šta ćete da pratite i ocenjujete (šta ste prethodno zapazili o nastavi, učenicima, načinu ocenjivanja...);
- Šta ste evaluirali i zašto (Proces – produkt; Šta u procesu ili koja vrsta znanja, sposobnosti, veština...);
- Opis plana evaluativne aktivnosti (tok aktivnosti, šta je predviđeno da rade učenici, šta je Vaša planirana uloga i da li je i kakva uloga planirana za nastavnika iz škole);
- Materijali pripremljeni za evaluaciju (priložiti instrumente i radne materijale, pitanja za diskusiju, rezultate učeničkog rada..., zavisno od toga kako je izgledala evaluativna aktivnost);
- Kratak osvrt na realizaciju evaluacije (kako je aktivnost tekla, ako je bilo nečeg nepredviđenog to opisati...);
- Podaci dobijeni evaluacijom i interpretacija rezultata;
- Osvrt na značenje rezultata za nastavu i učenje učenika: Ovde možete da odgovorite na neka od pitanja:
 - šta ste uradili sa rezultatima (da li ste i sa kim razgovarali o njima),
 - šta biste uradili da ste nastavnik tog predmeta (šta biste preduzeli u nastavku nastavnog procesa, šta biste promenili sa drugom generacijom učenika...);
- Osvrt na značenje aktivnosti (celog zadatka) za vaše učenje o praćenju i ocenjivanju: kako biste drugi put primenili sličnu aktivnost, šta biste menjali i zašto, šta mislite da ste naučili ili otkrili da bi trebalo da naučite...

Pisanje pripreme za čas

Zadatak:

Pisanje pripreme za čas

Cilj:

Razvijanje i unapređivanje kompetencije za planiranje i programiranje rada tako da se uvažavaju standardi postignuća, nastavni plan i program i individualne razlike među učenicima, planira priprema različitih metoda rada i nastavnih sredstava

Način realizacije zadatka:

Student u saradnji sa mentorom na praksi piše pripremu koju će realizovati tokom prakse.

Produkt:

Pisana priprema za čas i njena revizija nakon održanog časa.

Sa visokoškolskim nastavnikom se dogovorite oko broja priprema koje treba da uradite i njihove forme. U nastavku su date različite forme, kao i primer jedne popunjene pripreme.

Priprema, se može procenjivati na osnovu nekoliko kriterijuma, kao što su:

- Kompletnost (u kojoj meri su prisutni podaci o kontekstu, kao i informacije koje se odnose na nastavni predmet, nastavnu temu, nastavnu jedinicu, ciljeve časa, tip časa, oblike rada, nastavne metode, nastavne materijale, literaturu za učenike, literaturu za nastavnika);
- Kvalitet ciljeva (u kojoj meri su ciljevi konstruisani u skladu sa principima SMART – specific-measurable-achievable-relevant-timed);
- Vladanje sadržajem (u kojoj meri je „pokrivena“ mreža koncepata oko ključnog pojma, u kojoj meri nastavnik varira upotrebu pojmova umesto da mehanički ponavlja njihove definicije i karakteristike kako su date u udžbeniku; u kojoj meri nastavnik pokazuje poznavanje i veštinu korišćenja savremenih pristupa i teorija temi);
- Kvalitet sinopsisa (u kojoj meri sinopsis časa odražava celovitu vremensku dinamiku časa; u kojoj meri je ispunjen raznovrsnim, ciljevima usmerenim aktivnostima; u kojoj meri obezbeđuje interaktivnost; koliko su planirane aktivnosti relevantne, ali i motivišuće; da li je predviđena evaluacija, itd.);
- Kvalitet nastavnih materijala (u kojoj meri su raznovrsni i svrsishodni).

Naravno, kriterijumi će zavisiti i od same instrukcije za pisanje pripreme, kao i forme koja se od studenata zahteva. Ukoliko mogućnosti to dozvoljavaju možete zadati studentima da napišu nekoliko priprema različite forme, a neke od mogućih date su u nastavku.

Pisanje pripreme za čas

Elementi pripreme za čas

Škola, razred i odeljenje¹⁷:

Nastavni predmet:

Nastavna tema:

Nastavna jedinica:

Cilj i zadaci:¹⁸

¹⁷ Prvi korak u pripremanju za čas je razmišljanje nastavnika o onome što treba da se dogodi na času uzimajući u obzir širi kontekst, odnosno postavljajući sebi sledeća pitanja:

- Šta su opšti ciljevi vaspitanja i obrazovanja, na kojim opštim principima su bazirani i kako se opšti ciljevi mogu konkretizovati u mojoj školi, kroz celokupnu nastavu, moj nastavni predmet, nastavnu oblast/temu i konkretnu nastavnu jedinicu koju treba da realizujem sa svojim učenicima? Kako je ovaj čas povezan sa celinom obrazovanja u ovoj školi? ...)
- Šta su suštinske odlike nastavnog predmeta koji predajem (struktura, sistem pojmova, koncepcija i ključni pojmovi)? Kako je ovaj čas/nastavna jedinica povezan sa nastavnom temom i predmetom u celini?
- Ko su moji učenici, koje su njihove tipične karakteristike, kako su motivisani, koje su njihove mogućnosti učenja, kome moram da pružim dodatnu pomoć, kako da iskoristim darovite kao resurs, kakva je razredna disciplina u pojedinim odeljenjima, šta oni već znaju, šta su neophodne pretpostavke i predznanja da bi mogli da uče, šta im može biti teško, koje najčešće greške u razumevanju ove problematike prave...)**PROBLEM JE KADA NASTAVNIK NE POZNAJE UČNIKE** kojima će držati čas.
- Kako vidim sebe kao nastavnika? Kako da planiram ono što će se dešavati na času tako da to odgovara mom shvatanju uloge nastavnika i nastave i mom nastavničkom stilu?)

¹⁸ Nastavnik bi trebalo da razmisli o pitanjima: Šta želim da učenici nauče i zašto? Šta je za njih značajno u tome? Šta bi trebalo da budu ishodi ovog časa (koje nove ideje, znanja, veštine, pojmove, stanovišta, interesovanja će poneti)? Šta je najvažnije što bi svi na kraju trebalo da znaju, razumeju i umeju da urade? Osim ciljeva koji se odnose na postignuća učenika u kognitivnoj sferi, nastavnik predviđa i ciljeve koji se odnose na celoviti razvoj učenika, kao i na nastavni proces (odnose u učionici, kvalitet komunikacije, odnos prema učenju...) - odnosno interakcije koje vode izgrađivanju saznanja i postignuća.

Opis časa (*sadržaji, način rada: nastavne metode i oblici – aktivnosti učenika, nastavna sredstva i materijali, tok časa i vremenska artikulacija*):¹⁹

Način evaluacije (*osvrt na nastavni proces, sopstveni rad i rezultate učenja*):²⁰

¹⁹ Nastavnik odgovara na pitanja: Kakva je veza između sadržaja i ciljeva? U čemu je značaj teme koja će biti obrađivana na času? Koja lista problema je relevantna za temu? Koji načini rada (metode i oblici nastave) odgovaraju temi i postavljenim ciljevima? Kako su teme i načini rada povezani sa ranijim iskustvima učenika? Koji su koraci u aktivnostima, koje dodatne aktivnosti planiram za one koji brže rade, da li planiram više varijanti zavisno od reakcija učenika? Koji je redosled aktivnosti – etape časa? Na koji način delim učenike u grupe? Da li sam precizirao-la instrukcije koje dajem učenicima? Kako planiram vremensku artikulaciju i da li planiram vreme potrebno za učenike koji sporije rade? Koja su mi nastavna sredstva dostupna, a koja potrebna? Da li planiram i da li sam pripremio radne i priručne materijale za učenike? Kako treba da izgleda prostor u kome se čas odvija?

²⁰ U procesu planiranja Nastavnik odgovara o na pitanja: Kako ću znati da su učenici razumeli i stekli veštine i sposobnosti koje su planirane? Šta ću i kako ocenjivati? Kako ću znati da je čas uspeo? Kako će mi ono što se desilo na ovom času pomoći u planiranju narednih časova?

Pisanje pripreme za čas

<i>Pisana priprema za čas</i>	
Škola	
Datum	
Razred i odeljenje	
Nastavnik	
Nastavni predmet	
Nastavna tema	
Nastavna jedinica i redni broj časa	
Tip časa	
Ciljevi i zadaci	
Ishodi	
Oblici rada	
Nastavne metode	
Nastavna sredstva	
Literatura	
Evaluacija	

Tok časa	
Etape časa	Didaktičke napomene (grupisanje, aktivnosti učenika, vremenska artikulacija, načini individualizacije...)
Domaći zadatak:	

Pisanje pripreme za čas

<i>Pisana priprema za čas</i>	Predmet:	
	Razred:	
	Odeljenje:	
Nastavna tema:		
Nastavna jedinica:		
Tip časa:	Ciljevi i zadaci časa:	
Struktura časa		
	Aktivnosti učenika:	Nastavne metode i oblici rada:
Uvodni deo časa:		
Glavni deo časa:		
Završni deo časa:		
Nastavna sredstva:		

Pisanje pripreme za čas²¹

Jedan primer popunjene pripreme

Vreme	Tip aktivnosti	Ciljevi	Procedura	Interakcija	Materijali
2''	Zagrevanje	Vežbanje reči sa prethodnog časa	Nastavnik pokazuje fotografije čuvene scene kada Batman ispituje Džokera i traži od učenika da opišu fotografije.	Učenici → Odeljenje	Odštampane fotografije
4''	Pre slušanja	Razvijanje komunikacionih veština	Učenici otvaraju knjige i dopunjuju intervju	Samostalni rad	Knjiga, str. 57, vežba 2
3''	Tokom slušanja – traganje za specifičnim informacijama	Proveravanje da li učenici umeju da dovrše intervju	Nastavnik traži od učenika da slušaju snimak i provere/isprave svoje odgovore	Samostalni rad	Knjiga, str. 57, vežba 2
2''	Provera	Proveriti dali su svi došli do tačnih rešenja	Dva učenika čitaju intervju	Učenici → Učenici	Knjiga, str. 57, vežba 2
3''	Nastavak	Uvođenje nove gramatike	Nastavnik traži od učenika da podvuku sva pitanja u tekstu u vežbi 3	Rad u parovima	Knjiga, str. 57, vežba 3
...					

²¹ Primer pripreme za čas nastavnika engleskog iz škole Košut Lajoš, škole vežbaonice Univerziteta u Debrecenu u Mađarskoj. Originalni materijali su bili na engleskom jeziku.

Realizacija časa

Zadatak:

Realizacija časa

Cilj:

Razvijanje i unapređivanje kompetencije za realizaciju nastave uvažavajući ciljeve i ishode obrazovanja, nastavni plan i program, kao i individualne razlike među učenicima, povezujući nastavne sadržaje sa saznanjima iz drugih predmeta i svakodnevnog života učenika, primenjujući raznovrsne metode i održavajući pozitivnu radnu atmosferu.

Način realizacije zadatka:

Student u prisustvu mentora realizuje čas.

Produkt:

Izveštaj studenta i mentora o realizaciji časa.

Neka pitanja koja mogu podstaći refleksiju u aktivnostima koje je student planirao i realizovao:

U fazi pripreme:

Šta sam hteo da postignem?

Na šta bi trebalo da obratim posebnu pažnju prilikom praćenja aktivnosti?

Nakon aktivnosti:

Šta se tačno dogodilo?

Šta sam želeo-la?

Šta sam uradio-la?

Šta mislim o tome?

Kako se osećam povodom toga?

Šta je moja pretpostavka o tome šta su učenici želeli?

Šta je u kontekstu bilo značajno?

Šta to znači za mene kao nastavnika?

Kako sam mogao-mogla drugačije?

Šta su prednosti i nedostaci pojedinih ideja?

Šta ću sledeći put?

Kako ću pratiti proces i rezultate?

Dopunjeno i revidirano iz Korthagen, 2001: 210

U nastavku su navedene još neke ideje za zadatke i aktivnosti u okviru školske prakse.

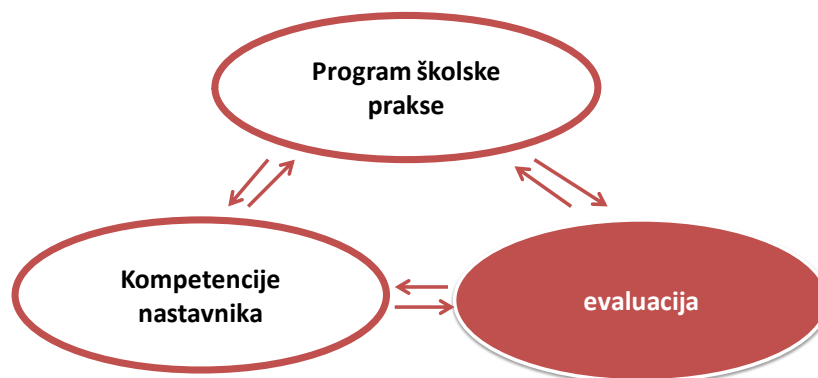
Zadatak	Način realizacije	Cilj	Produkt
Revidiranje pripreme za čas na osnovu realizacije	Na osnovu realizacije časa, student revidira pripremu za čas (formulaciju ciljeva, vremensku organizaciju časa, aktivnosti...).	Razvijanje i unapređivanje reflektivnog, istraživačkog stava, radi unapređivanja sopstvene prakse.	Revidirana priprema za čas sa jasno naznačenim elementima koji su promenjeni i obrazloženjem zašto su promenjeni u odnosu na prvobitnu verziju.
Sekvenciona analiza pripreme za čas	Informacije o sekvencionalnoj analizi se mogu naći u priručniku „Aktivno učenje 2“ ²² .	Razvijanje kompetencija za sistematsko i analitično preispitivanje sopstvene nastave, odnosno usklađenosti ciljeva i aktivnosti na času.	Analiza relevantnosti aktivnosti i revidirana verzija pripreme za čas.
Upoznavanje sa nastavnim materijalima u okviru određenog predmeta	Mini istraživanje nastavnih materijala koji se koriste i mogu koristiti u nastavi određenog predmeta; izvori za istraživanje mogu biti: relevantna literatura, internet stranice, opservirani časovi, sopstvene ideje...	Upoznavanje sa raznovrsnim nastavnim materijalima i resursima i osmišljavanje načina da se oni primene u nastavi datog predmeta.	Seminarski rad o nastavnim materijalima koje nastavnici određenog predmeta koriste ili mogu koristiti u nastavi.

²² Dostupno na: <http://www.eduforum.rs/index.php/srblat/bocnipublikacijesr/70-sraktivnoucenje2sr>

Kako pratiti i izveštavati

Program školske prakse kao način učenja, odnosno razvijanja kompetencija nastavnika čini celinu koja se ne sastoji samo od aktivnosti koje student obavlja tokom prakse. Za učenje iz prakse od velikog je, možda i presudnog značaja kako se aktivnosti studenata tokom prakse prate i vrednuju. Da bi jedan obrazovni program bio uspešan, neophodno je usaglašavati ono što se programom želi postići sa celinom procesa i sa načinom evaluacije²³. Isto važi i kada je u pitanju program prakse. Da bi se programom razvijale željene kompetencije budućih nastavnika, potrebno je razviti odgovarajući program prakse, ali i odgovarajuće načine evaluacije rada studenata na praksi i programa prakse u celini (Slika 5).

Konstruktivno usaglašavanje

Slika 5. Konstruktivno usaglašavanje procesa, željenih ishoda i načina evaluiranja prakse

Imajući u vidu savremena didaktička saznanja o ocenjivanju, kao i reflektivnost kao polazište i vodeći princip programa obrazovanja nastavnika, potrebno je razviti takav proces praćenja i ocenjivanja koji će kroz studentsko samopraćenje, osveščivanje sopstvenih stajališta, postignuća, napredovanja... voditi samouvidima studenta, samodirektivnosti u učenju, razvijanju kritičkog stava, te navici reflektivnog delovanja. Takav proces ocenjivanja istovremeno predstavlja iskustvo učenja za studenta.

²³ Biggs, J. , Tang, C. (2011). Teaching for Quality Learning at University. New York: Open University Press.

Vodjenje portfolija može predstavljati takav vid samoevaluacije, a portfolio kao dokumentacija koja svedoči o studentovom kontinuiranom praćenju procesa sopstvenog učenja predstavlja mogućnost da studentov rad na praksi prate i sam student i nastavnik. Portfolio može imati različitu strukturu i sadržaje, te u većoj ili manjoj meri biti u funkciji samopraćenja studenta i ocenjivanja od strane nastavnika. U skladu sa tim, on može imati više ili manje obaveznih komponenti. U svakom slučaju, portfolio studenta sa prakse predstavlja ne samo izvor informacija o tome šta je student uradio i naučio na praksi, već i povod za razgovor nastavnika i studenta o svim aspektima studentovog rada na praksi, studentovog uviđanja relevantnih odlika prakse, studentovog samopraćenja... povod da se otvaraju pitanja, otkrivaju problemi, osveščuju vlastita stajališta, razvija kritički stav prema praksi i prema sebi kao nastavniku, uviđa važnost praćenja sopstvenog rada i kontinuiranog profesionalnog razvoja.

Prateći proces studentovog učenja kroz portfolio i razgovor o portfoliu i nastavnik dobija povratnu informaciju koja može uticati na dalji nastavni rad unutar predmeta školske prakse, kao i u drugim predmetima u programu.

U nastavku se nalaze materijali o nekim potencijalnim delovima portfolia. Osim njih, u portfoliu se mogu naći rezultati svih drugih obaveznih zadataka oko kojih se nastavnik dogovori sa studentima, kao i drugi materijali koji nastaju tokom školske prakse i za koje student proceni da predstavljaju značajan pokazatelj studentovog rada na praksi, ili materijal koji nekada može da mu pomogne u nastavničkom radu.

Pratite svoj rad i vodite evidenciju o njemu. Dokumentovanje sopstvenog rada na praksi ne treba da bude samo Vaša obaveza zbog dobijanja ocene, već pre svega način da artikulirate svoje iskustvo učenja, da otkrivete i bolje razumevate svoje poglede na probleme relevantne za rad nastavnika, da pratite svoje napredovanje.

Neka pitanja koja mogu podstaći refleksiju o sopstvenom procesu učenja:

Šta sam želeo-la da naučim?

Kako sam radio-la na tome?

Šta je bilo karakteristično u procesu učenja?

Kako je to uticalo na proces mog učenja?

Kako sam se osećao-la?

Šta mi je pomagalo u učenju, a šta je smetalo?

Koje probleme uočavam?

Koje alternative imam?

Šta ću i kako u narednom periodu?

(Korthagen, 2001: 211)

Osmislite sadržaj studentskog portfolia tako da on omogući i Vama da steknete sliku o studentovim aktivnostima na praksi i samom studentu da prati i vrednuje svoj rad. Posvetite neko vreme za razgovor sa studentima o portfoliu i njegovim funkcijama, o obaveznim i izbornim sadržajima portfolia, kao i o kriterijumima za procenu portfolia.

Predvidite prilike u kojima će student moći da razgovara o svom portfoliu, odnosno o svojim iskustvima na praksi. Pokušajte da organizujete razgovore studenata u manjim grupama. Razgovarajte sa studentima o portfoliu i koristite tu priliku da podstaknete studentovo promišljanje o praksi i sebi kao nastavniku, ali i da sami dobijete što više informacija kako biste razumeli poziciju studenta na praksi i u skladu sa tim mogli da prilagođavate program.

ŠTA JE PORTFOLIO?

Pod portfoliom u kontekstu obrazovanja podrazumevamo svojevrsnu kolekciju materijala nastalu u pripremi, tokom i nakon realizacije nastavnog procesa. Ovakva zbirka može predstavljati ilustraciju tog procesa (može da pokaže napore, napredak, prepreke u učenju...) i njegovih rezultata tokom nekog perioda, ali i više od toga. Ona može biti povod za analizu, razmatranje i preispitivanje materijala prikupljenih tokom obrazovnog procesa, te može obezbediti sagledavanje procesa i učenje iz iskustva. Ukoliko neko vodi portfolio o sopstvenim iskustvima izazvanim nastavom, smisao takvog portfolia je u podsticanju praćenja sopstvenog procesa učenja, mogućnosti sagledavanja celine procesa i sopstvenog odnosa prema njemu, odnosno u artikulaciji iskustva učenja i daljeg rukovođenja ovim procesom.²⁴

Portfolio nastavnika je dosije koji vodi nastavnik o svom radu da bi uočavao karakteristike sopstvenog rada (odnos sopstvenih namera i ostvarenog, svoje napredovanje, rezultate i teškoće, osećanja i dileme u vezi pojedinih situacija, načine rešavanja problema, zapažanja o programu i njegovom značenju u konkretnom kontekstu...) i beležio ideje za dalji rad i unapređivanje rada, reakcije učenika, podatke o procesu napredovanja učenika. On služi pre svega samom nastavniku, ali i njegovim kolegama, onima koji nadgledaju njegov rad i drugima.

Portfolio učenika (i studenata) je sistematski i pažljivo nastala zbirka učeničkih radova koja može koristiti učeniku i nastavniku, kao i roditeljima, da prate njegov rad i napredovanje (čime se bavio i šta je učio, kako je radio, da li ima probleme u učenju), ali i učenikov odnos prema problematici (temama, načinima rada, mogućnostima primene...).

Čemu služi portfolio (i nastavnika i učenika)?

- dokumentovanju,
- praćenju i vrednovanju (uključujući i samovrednovanje).

²⁴ Radulović, L. i M. Stančić (2012). Portfolio kao sredstvo evaluacije iskustva učenja u nastavi. U Š. Alibabić, S. Medić i B. Bodroški-Spariosu (ur.), *Kvalitet u obrazovanju: izazovi i perspektive*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 261-262.

Šta mogu biti elementi portfolija nastavnika?

- učnički radovi (i njihova analiza u odnosu na ciljeve časa/predmeta/vaspitanja i obrazovanja u celini),
- fotografije, zapisi iz školske prakse,
- zapažanja i analize o pojedinim učenicima ili grupama učenika (o njihovom napretku, teškoćama, interesovanjima, načinima učenja, specifičnostima...),
- planovi aktivnosti, pripreme za čas,
- dnevnički zapisi i/ili povremene beleške i komentari u vezi časova, tematskih celina, sopstvenih ciljeva u radu, osećanja i stavova u vezi određeni situacija i tema...,
- opisi izazovnih situacija,
- evaluacione ankete, rezultati evaluacije pojedinih časova/tematskih celina/nastave u celini,
- reakcije učenika, roditelja, kolega i ostalih aktera, koje su u funkciji evaluacije,
- preporuke i saveti kolega i stručnih saradnika,
- ideje za naredne časove, narednu školsku godinu, menjanje programa,
- ideje i predviđanja o načinima vrednovanja obrazovnog rada u celini i rada učenika,
- prikazi radova, bibliografije...,
- sopstveni profesionalni članci i eseji,
- novinski članci koji se bave problematikom koja interesuje nastavnika,
- diplome, sertifikati i sl.,
- podaci o pripadnosti pojedinim profesionalnim udruženjima, učešću u akcijama...,
- ...

U principu, onaj ko vodi portfolio odlučuje o tome šta će biti njegovi elementi i kako će portfolio izgledati, jer je važno da svaki deo portfolija ima značenje za njega lično.

Ipak, pojedini elementi i forma portfolija mogu biti i zadati, naročito ukoliko se on koristi kao izvor podataka u nekom vidu spoljašnje evaluacije.

Vođenje portfolija kao studentska aktivnost na praksi

Instrukcija za studente

Ciljevi aktivnosti:

- razvijanje osjetljivosti za probleme rada nastavnika,
- razvijanje umeća praćenja sopstvenih aktivnosti i sticanje navike da se to čini,
- osposobljavanje za vođenje portfolija kao vrste dokumentacije,
- razvijanje umeća praćenja vaspitno-obrazovnog procesa.

Elementi portfolija:

- dnevnik aktivnosti tokom prakse,
- obavezni zadaci,
- sve što student smatra da mu može pomoći u profesionalnom razvoju sebe kao nastavnika, učenju tokom studijskog programa i praćenju sopstvenog rada i napredovanja.

Podsetnik na moguće sadržaje portfolia: anegdote, beleške i komentari, dnevnički zapisi, kratka esejska razmišljanja o određenim temama i problemima, esej o sopstvenoj filozofiji nastave, esej o sebi kao nastavniku, priručni materijali dobijeni na vežbama, produkti radova tokom vežbi, evidencije o načinima rada na času, mali rečnici novih pojmova, članci iz novina i časopisa u vezi obrazovne problematike, komentari razgovora sa učenicima i nastavnicima u okruženju, izveštaji o urađenim praktičnim zadacima (na primer onim o kojima je bilo reči u prethodnom poglavlju), različiti materijali koji su povezani sa nastavom određenog predmeta (primeri planova časova određenog predmeta i ideje za aktivnosti učenika u nastavi, primeri testova za proveru znanja, dodatna literatura)...

Kriterijumi procenjivanja portfolija:

- ✓ bogatstvo i raznovrsnost materijala u portfoliju,
- ✓ razrađenost, obrazloženost i argumentovanost obaveznih zadataka,
- ✓ refleksivni osvrti u vezi sa materijalima u portfoliju, obrazovnom praksom i slikom o sebi kao nastavniku,
- ✓ kritička analiza prakse iz ugla relevantnih pedagoških i psiholoških pristupa,
- ✓ jasno i precizno korišćenje pedagoško-psihološke terminologije,
- ✓ opšti utisak (autentičnost, originalnost, kreativnost).

Dnevnik aktivnosti na praksi

Zadatak:

Evidentiranje aktivnosti tokom prakse

Ciljevi:

Potvrđivanje verodostojnosti opisanih aktivnosti i urađenih zadataka tokom prakse

Način realizacije zadatka:

Student tokom prakse vodi Dnevnik aktivnosti koji, po okončanju prakse, nastavnik-mentor potpisuje i piše kratak izveštaj o angažovanju studenta tokom prakse..

Produkt:

Izveštaj mentora o angažovanju studenta tokom prakse i Dnevnik aktivnosti potpisan od strane mentora.

Dnevnik aktivnosti na praksi

Student: _____

Škola u kojoj je obavljena praksa: _____

Ime i prezime nastavnika mentora: _____

Trajanje prakse: od _____ do _____

<i>Datum:</i>	<i>Aktivnost:</i>	<i>Komentar:</i>

Potvrđujem da je student obavio navedene aktivnosti.

Potpis nastavnika mentora

Kako evaluirati i razvijati program školske prakse?

Da bi školska praksa zaista ostvarivala svoju svrhu, odnosno u najvećoj meri doprinosila razvijanju željenih kompetencija budućih nastavnika potrebno je obezbediti niz preduslova na sistemskom nivou koji se tiču regulisanja izbora, položaja i uloga mentora u školi, izbora i regulisanja rada škola vežbaonica, odnosa između univerziteta i škola, obrazovanja nastavnika iz škola za mentorsku ulogu i sl. U nastavku ćemo se, međutim, najviše baviti onim načinima unapređivanja školske prakse koji su u značajnijoj meri u nadležnosti nastavnika.

Da bi unapređivao program školske prakse potrebno je da visokoškolski nastavnik sistematski evaluira program prakse. Ova evaluacija programa zahteva sistematično praćenje, koje uključuje prikupljanje i analizu podataka, kao razvijanje ideja za promene... Da bi razumeo program, potrebna mu je perspektiva drugih. Naročito je potrebno da nastavnik prati potrebe nastavnika iz škola i studenata, kao i da u osmišljavanju programa uzima u obzir konkretni kontekst u kome se praksa odvija. U tome mu mogu pomoći upitnici koji se nalaze u nastavku.

Pri osmišljavanju i realizaciji programa prakse, dobro je imati na umu i sledeće ideje i preporuke:

- neka program obrazovanja budućih nastavnika, kao i trajanje prakse u školama traje što duže,
- pronalazite mehanizme za uspostavljanje i negovanje saradnje između škola i univerziteta, kako biste kontinuirano razvijali program prakse, kao i program obrazovanja nastavnika u celini,
- razmislite kakvu biste vrstu podrške nastavnicima mentorima mogli da obezbedite,
- organizujte sastanke sa mentorima i studentima na kojima ćete razmatrati sva pitanja u vezi sa organizacijom prakse i problemima vaspitanja i obrazovanja: važno je da i nastavnik iz škole i nastavnik sa fakulteta dele isti skup vrednosti i sličnu viziju obrazovanja i profesije nastavnika,
- organizujte školsku praksu i kroz posebne predmete (kurseve) i povezano sa programima različitih predmeta,

- ne zaboravite različite stvari koje bi studenti u školi trebalo da uoče i nauče: profesiju nastavnik ne čini samo ono što nastavnik radi u nastavi, sa učenicima, iza zatvorenih vrata učionice,
- kroz program školske prakse potrebno je obezbediti integraciju znanja sadržaja, pedagoškog znanja i znanja o školskom životu,
- dobro je da student ima priliku da posmatra i učestvuje u školskom životu u različitim sredinama i kod različitih mentora, kako bi se upoznao sa različitim načinima rada i kako bi postupno oblikovao sopstveni profesionalni identitet,
- obezbeđujte što više podsticaja i mogućnosti za refleksiju sa kolegama i nastavnicima, pre i posle samih aktivnosti u praksi (neka istraživanja pokazuju da reflektovanje nakon prakse ima većeg efekta na promenu uverenja nego refleksija pre prakse)²⁵,
- organizujte snimanje časova ili aktivnosti koje realizuju studenti na praksi, koje ćete zatim zajedno analizirati (primena videa kao sredstva za podsticanje refleksije nastavnika dovodi, ne samo do porasta motivacije, već i do promena u identitetu nastavnika)²⁶,
- obezbedite kontekst u kome se studenti osećaju sigurno da kritički preispituju svoje delovanje, kao i da se oprobaju u novim, izazovnim situacijama,
- organizujte praksu kroz različite aktivnosti studenata, ne zaboravite da je značajno da studenti uče da istražuju svoju praksu,
- zahtevi za studente buduće nastavnike treba da budu takvi da ih studenti mogu ostvariti: potrebno je da postoji disonanca između studentovog očekivanja i osećanja efikasnosti²⁷, ali ne i doživljaj neuspešnosti, kako bi studenti bili motivisani da uče, a ne podstaknuti da odbace nove ideje,
- koristite različite aktivnosti studenata koje podstiču studentsku samoevaluaciju (o čemu je bilo reči u prethodnom poglavlju) i obezbeđujte blagovremenu i detaljnu povratnu informaciju u vezi sa radom studenta, budućeg nastavnika,

²⁵ Tillema, 2000, prema: Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing Teacher Professional Learning. *Review of Educational Research*, 81(3), 376-402.

²⁶ Koc, 2012, prema: Pavlović, J. (2012). *Konstrukcija identiteta u diskursu kontinuiranog profesionalnog obrazovanja*. Neobjavljena doktorska disertacija: Filozofski fakultet, Beograd.

²⁷ Wheatley, 2002, prema: Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing Teacher Professional Learning. *Review of Educational Research*, 81(3), 376-402.

- organizujte aktivnosti tako da u najvećoj meri studenti imaju priliku da međusobno sarađuju i pružaju jedni drugima podršku (planirajte zadatke za rad u paru i u manjim grupama studenata, inicirajte grupe za zajedničko planiranje aktivnosti i međusobno praćenje, razmislite o mogućnosti da se u jednoj školi istovremeno organizuje praksa za studente buduće nastavnike različitih predmeta, studente pedagogije i psihologije, kako bi se maksimizovale prednosti vršnjačkog podučavanja,
- modelujte praksu nastavnika koji je reflektivni praktičar...

Evaluacija programa obrazovanja nastavnika -upitnik za mentore u okviru školske prakse-

Drage kolege i kolegice,

Uz zahvalnost za Vaš angažman kao mentora studentima koji pohađaju program za obrazovanje nastavnika, molimo Vas da, odgovaranjem na pitanja iz ovog upitnika, doprinesete unapređenju programa i organizacije školske prakse i razvoju naše buduće saradnje.

Ime i prezime: _____

Škola: _____

U kom programu školske prakse ste učestvovali:

- a) Psihološko-pedagoška školska praksa
- b) Metodička školska praksa

1. Evaluacija školske prakse

1. Označite uloge koje ste preuzimali u različitim fazama realizacije školske prakse (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora):

Priprema programa	Realizacija programa	Evaluacija programa
1) informisanje o sopstvenim obavezama u vezi sa školskom praksom	1) informisanje studenata o temama relevantnim za nastavnički poziv i rad škole u celini	1) pružanje povratnih informacija studentima o aktivnostima koje su realizovali
2) informisanje o aktivnostima studenata na školskoj praksi	2) zajednički rad sa studentima na pripremi zadataka	2) podrška studentima u samoevaluaciji rada
3) saradnja sa univerzitetom u razradi zadataka za praksu	3) posmatranje i analiza aktivnosti studenata	3) izveštavanje univerziteta o aktivnostima studenta
4) nešto drugo:	4) vođenje evidencije o studentskim aktivnostima	4) saradnja sa univerzitetom u ocenjivanju rada studenata
	5) nešto drugo:	5) nešto drugo:

2. Ukoliko ste imali pozitivna iskustva u vezi sa učešćem u školskoj praksi studenata, molimo Vas da ih navedete.

Navedite teškoće s kojim ste se susretali tokom realizacije školske prakse.

Kako ste rešavali te teškoće?

Koju ste podršku imali:

a) od strane fakulteta/univerziteta koji organizuje školsku praksu

b) od strane nekog drugog

3. Koja vrste podrške Vam je bila potrebna, a niste je imali:

2. Buduće učešće u školskoj praksi

1. Koje aktivnosti ste kao mentor nastavnik spremni da preuzmete u budućoj realizaciji školske prakse?

Priprema programa	Realizacija programa	Evaluacija programa
1) informisanje o sopstvenim obavezama u vezi sa školskom praksom	1) informisanje studenata o temama relevantnim za nastavnički poziv i rad škole u celini	1) pružanje povratnih informacija studentima o aktivnostima koje su realizovali
2) informisanje o aktivnostima studenata na školskoj praksi	2) zajednički rad sa studentima na pripremi zadataka	2) podrška studentima u samoevaluaciji rada
3) saradnja sa univerzitetom u razradi zadataka za praksu	3) posmatranje i analiza aktivnosti studenata	3) izveštavanje univerziteta o aktivnostima studenta
4) nešto drugo:	4) vođenje evidencije o studentskim aktivnostima	4) saradnja sa univerzitetom u ocenjivanju rada studenata
	5) nešto drugo:	5) nešto drugo:

2. Koja vrsta podrške za ulogu mentora Vam je potrebna u budućnosti?

3. Ukoliko smatrate da bi Vam koristile obuke za dalji rad sa studentima i realizaciju uloge mentora, navedite koja vrsta obuke bi Vam bila potrebna.

4. Navedite Vaše predloge za unapređivanje školske prakse.

Evaluacija programa obrazovanja nastavnika -upitnik za studente o školskoj praksi -

Molimo Vas da odgovorite na sledeća pitanja zaokruživanjem slova ispred odgovora ili navođenjem odgovora.

1. Procenite usklađenost sadržaja nastave na univerzitetu i nastavnog procesa u okviru školske prakse.
a) Potpuna usklađenost b) Delimična usklađenost c) Neusklađenost
2. Procenite usklađenost delova nastavnog programa (u odgovarajućem polju napišite znak + i obrazložite odgovor).

Delovi programa	Potpuna usklađenost	Delimična usklađenost	Neusklađenost	Obrazloženje
Sadržaji pedagogije i psihologije – Sadržaji metodike predmeta				
Sadržaji pedagogije i psihologije – Školska praksa				
Sadržaji metodike predmeta – Školska praksa				
Psihološko-pedagoška školska praksa – Metodička školska praksa				

3. Kakvu ste podršku za ispunjavanje zadataka u okviru školske prakse dobili:

a) od osobe zadužene za praksu na univerzitetu

b) od mentora u školi

c) Kakva podrška vam je bila potrebna, a niste je dobili?

4. Šta predlažete u cilju unapređivanja programa školske prakse?

Korišćena literatura

1. Biggs, J., Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. New York: Open University Press.
2. Buchberger, F., Campos, B. P., Kallos, D. & Stephenson, J. (2000). *Green Paper on teacher education in Europe*. TNTEE: Umea, Sweden.
3. But, T. i Ejnskou, M. (2010). *Priručnik za inkluzivni razvoj škole*. Beograd: Save the Children, Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.
4. Connelly, F. M., Clandinin, D. J., & He, M. F. (1997). Teachers' personal and practical knowledge on the professional knowledge landscape. *Teaching and teacher education*, 13(7), 665–674.
5. Hargreaves, A. (1994). *Changing teachers, changing times: Teachers' work and culture in the postmodern age*. London: Casell.
6. Ivić, I.D., Pešikan, A.Ž., Janković-Antić, S.V. (2001). *Aktivno učenje 2 - priručnik za primenu metoda aktivnog učenja - nastave*. Beograd: Institut za psihologiju. Dostupno na: <http://www.eduforum.rs/index.php/srblat/bocnipublikacijesr/70-sraktivnoucenje2sr>
7. Little, 2003, prema Sutherland, L., Howard, S., Markauskaite, L. (2010). Professional identity creation: examining the development of beginning preservice teachers' understanding of their work as teachers. *Teaching and Teacher Education*, 26(3), 455–465.
8. Loughran, J. J. (2006). *Developing a Pedagogy of Teacher Education: Understanding Teaching and Learning about Teaching*. Abingdon UK: Routledge.
9. Kelchtermans, G. & Ballet, K. (2006). *The methodology of in-service training for professional and school development. A case study*, Workshop presented at the European Practice Based and Practitioner Research Conference on Learning and Instruction, Leuven.
10. Kolb, A.Y. & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of management learning & education*, 4(2), 193–211.
11. Korthagen, F. A. J., Kessels J., Koster, B. & Lagerwerf, B. (2001). *Linking practice and theory: The pedagogy of realistic teacher education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
12. Korthagen, F., Loughran, J., & Russell, T. (2006). Developing fundamental principles for teacher education programs and practices. *Teaching and Teacher Education*, 22(8), 1020–1041, p. 47.
13. OECD (2010). *Teachers's professional development*. Belgium: European Union.
14. Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). Conceptualizing Teacher Professional Learning. *Review of Educational Research*, 81(3), 376-402.
15. Pavlović, J. (2012). *Konstrukcija identiteta u diskursu kontinuiranog profesionalnog obrazovanja*. Neobjavljena doktorska disertacija: Filozofski fakultet, Beograd.
16. Prosser, M. & Trigwell, K. (2001). *Understanding Learning and Teaching*. Ballmoor: The Society for Research into Higher Education and Open University Press.

17. Radulović, L. (2011). *Obrazovanje nastavnika za refleksivnu praksu*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
18. Radulović, L. i M. Stančić (2012). Portfolio kao sredstvo evaluacije iskustva učenja u nastavi. U Š. Alibabić, S. Medić i B. Bodroški-Spariosu (ur.), *Kvalitet u obrazovanju: izazovi i perspektive*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, 261-262.
19. Schon, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner: Toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco: Jossey-Bass.
20. Zeichner, K. M., & Tabachnick, B. R. (1981). Are the effects of university teacher education "washed out" by school experiences? *Journal of Teacher Education*, 32(2), 7–11.

